Sri Govindabhattatheri Viracitham

MUHURTHA RATHNAM

(Sri Parameshwarakritha Vyakhyopetham)

Editor

Dr. A. Sripada Bhat

VARAHAMIHIRA PUBLICATIONS
TIRUPATI
1999

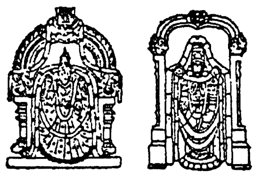
MUHURTHA RATHNAM

Edited by

Dr. A. Sripada Bhat

First Edition - 1999

Copies - 1000

The book is published with the financial assistance
***Tirumala Tirupati Devasthanams** under their schem*
"Aid to publish Religious books"

Price - 175

For Copies :
Mrs. Vinathi Sripada Bhat
Type III Quarters
R.S.Vidyapeetha
Tirupati - 517 507.
✆ : 29074

Printed at
ANNAPURNA GRAPHICS
53 (upstairs) R.S. Gardens
Tirupati ✆ : 30184

ग्रन्थोऽयं कीर्तिशेषयोः मम मातापित्रोः दिव्यसन्निधौ

सभक्तिश्रद्धं समर्प्यते।

वात्सल्यतोयसम्पूर्णां मातरं यमुनाभिधाम् ।
स्तौमि तातं गणेशञ्च विष्णुवृद्धकुलोद्भवम् ।।

मन्त्रोपदेशदातारं केशवं च द्विजोत्तमम् ।
लक्ष्म्या सह समायुक्तं मद्गुरुं प्रणमाम्यहम् ।।

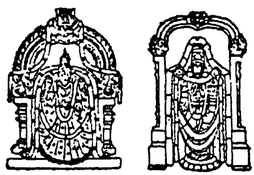
MUHURTHA RATHNAM

Edited by

Dr. A. Sripada Bhat

First Edition - 1999

Copies - 1000

The book is published with the financial assistance
Tirumala Tirupati Devasthanams *under their schen*
"Aid to publish Religious books"

Price - 175

For Copies :
Mrs. Vinathi Sripada Bhat
Type III Quarters
R.S.Vidyapeetha
Tirupati - 517 507.
✆ : 29074

Printed at
ANNAPURNA GRAPHICS
53 (upstairs) R.S. Gardens
Tirupati ✆ : 30184

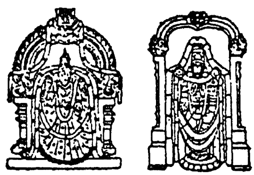
MUHURTHA RATHNAM

Edited by

Dr. A. Sripada Bhat

First Edition - 1999

Copies - 1000

The book is published with the financial assistance
Tirumala Tirupati Devasthanams *under their schem*
"Aid to publish Religious books"

Price - 175

For Copies :
Mrs. Vinathi Sripada Bhat
Type III Quarters
R.S.Vidyapeetha
Tirupati - 517 507.
✆ : 29074

Printed at
ANNAPURNA GRAPHICS
53 (upstairs) R.S. Gardens
Tirupati ✆ : 30184

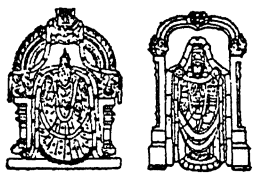
MUHURTHA RATHNAM

Edited by

Dr. A. Sripada Bhat

First Edition - 1999

Copies - 1000

The book is published with the financial assistance
***Tirumala Tirupati Devasthanams** under their schen*
"Aid to publish Religious books"

Price - 175

For Copies :
Mrs. Vinathi Sripada Bhat
Type III Quarters
R.S.Vidyapeetha
Tirupati - 517 507.
✆ : 29074

Printed at
ANNAPURNA GRAPHICS
53 (upstairs) R.S. Gardens
Tirupati ✆ : 30184

उपोद्घातः

जगति जन्तवः सर्वे सुखमेव समीहन्ते । तस्मादेव स्वस्वाहारविहारसाधनविधौ प्रवर्तन्ते प्रवर्धन्ते च । आहारविहारादयो यद्यपि जनिभृत्सु समानाः सन्ति तथापि विवेकादेव जन्तुभ्यो भिन्नाः भौतिकपदार्थेषु मिथ्यात्वं मन्वानाः मानवाः निरतिशयं सुखमेव सर्वथा समीहन्ते । समीहेयं "सुखं मे भूयात् दुःखं मा क्वचिदि"ति इच्छापरपर्यायैव । इयं च स्वाभाविकी । तदर्थमेव सर्वाः प्रवृत्तयो विजायन्ते, पुनः सर्वे प्रवर्तन्त इति सार्वजनीनोऽयं विचारः ।

पुनस्तन्निरतिशयं च सुखं कथङ्कारं सिध्यतीति समुदितायां जिज्ञासायां सत्यां वेदार्थज्ञानानुष्ठानादेवेति समाधानं प्रसिध्यति । वेदो हि नो धनम् । वेदो नाम "अपौरुषेयं वाक्यम्" इष्टप्राप्त्यनिष्टपरिहारयोरलौकिकमुपायं यो वेदयते सः" इति लक्षणं भाष्यकारैर्निरटङ्कि । "विद्यन्ते ज्ञायन्ते लभ्यन्ते एभिर्धर्मादिपुरुषार्थाः" इति व्युत्पत्या वेदज्ञानमन्तरा धर्मादयो न सिध्यन्ति, धर्मार्थकामानां सिध्यभावे चतुर्थस्य निरतिशयसुखरूपस्य मोक्षस्यापि सुतरां सिध्यभावः इति तु निश्चप्रचम् । तस्मादेव धर्मार्थकामाः समनुष्ठेयाः निरतिशयसुखैकप्रेप्सुभिरिति साम्प्रतम् ।

वेदाङ्गानि

अथ च मोहसंसारसागरात् सर्वान् समुत्तितीर्षया परमकारुणिकैर्महर्षिभिर्वेदार्थबोधकसौकर्यायैव वेदाङ्गानि दर्शनानि समाम्नातानि, प्रणीतानि चेति सौभाग्योपचयो हि जनानाम् । न हि वेदाङ्गज्ञानमन्तरा वेदार्थावगतिः सम्भवति । स्थिते चैवं वेदाङ्गानां ज्ञानमनिवार्यमिति तु नातिरिक्तं वचः । तस्मात् कर्मानुष्ठानार्थं वेदाङ्गान्यपि विज्ञेयान्येव । वेदस्य वेदाङ्गानां दर्शनानां च परमं चरमं लक्ष्यं तु मोक्ष एव । विना कर्मानुष्ठानेन किमपि न सिध्यतीत्यत्र नास्ति विप्रतिपत्तिः । कर्मानुष्ठानात् दुरिततक्षयः, दुरितक्षयात् तत्वज्ञानोदयः, तत्वज्ञानोदयात् मिथ्याज्ञानक्षयः, मिथ्याज्ञानक्षयाद्रागादिक्षयः, रागादिक्षयान्मोहक्षयः, मोहक्षयान्मोक्ष इति सोपानानि तस्य । अत एवोक्तं, - "नित्यनैमित्तयोरेव कुर्वाणो दुरितक्षयम्" । इति । तस्मान्नित्यनैमित्तिककर्मानुष्ठानमवश्यमेव । तदर्थं वेदाङ्गानां

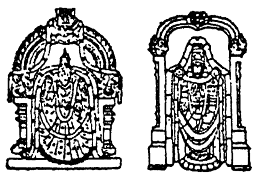
MUHURTHA RATHNAM

Edited by

Dr. A. Sripada Bhat

First Edition - 1999

Copies - 1000

The book is published with the financial assistance
Tirumala Tirupati Devasthanams *under their schen*
"Aid to publish Religious books"

Price - 175

For Copies :
Mrs. Vinathi Sripada Bhat
Type III Quarters
R.S.Vidyapeetha
Tirupati - 517 507.
✆ : 29074

Printed at
ANNAPURNA GRAPHICS
53 (upstairs) R.S. Gardens
Tirupati ✆ : 30184

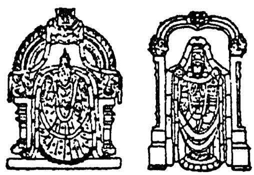
MUHURTHA RATHNAM

Edited by

Dr. A. Sripada Bhat

First Edition - 1999

Copies - 1000

The book is published with the financial assistance
Tirumala Tirupati Devasthanams *under their schen*
"Aid to publish Religious books"

Price - 175

For Copies :
Mrs. Vinathi Sripada Bhat
Type III Quarters
R.S.Vidyapeetha
Tirupati - 517 507.
✆ : 29074

Printed at
ANNAPURNA GRAPHICS
53 (upstairs) R.S. Gardens
Tirupati ✆ : 30184

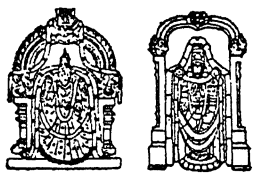
MUHURTHA RATHNAM

Edited by

Dr. A. Sripada Bhat

First Edition - 1999

Copies - 1000

The book is published with the financial assistance
***Tirumala Tirupati Devasthanams** under their schen*
"Aid to publish Religious books"

Price - 175

For Copies :
Mrs. Vinathi Sripada Bhat
Type III Quarters
R.S.Vidyapeetha
Tirupati - 517 507.
✆ : 29074

Printed at
ANNAPURNA GRAPHICS
53 (upstairs) R.S. Gardens
Tirupati ✆ : 30184

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

चतुर्भिः कारयेत् कर्म सिद्धिहेतोर्विचक्षणः।
तिथिनक्षत्रकरणमुहूर्तैरिति नित्यशः ॥ इति।

निरुक्ते द्वितीयाध्याये पञ्चविंशतितमे खण्डे मुहूर्तक्षणनामककाल-परिमाणयोर्नामानि निर्दिष्टानि सन्ति।

एवमेव पाणिनीयव्याकरणे महाभारते च मुहूर्तशब्दोऽयं कालपरिमाणकत्वेनोल्लिखितः दरीदृश्यते।

गच्छति काले मुहूर्तशब्दस्य अर्थव्याप्तिः बहुविस्तृता सञ्जाता। विवाहादिसंस्कारविशेषास्तथा चान्यानेकव्यावहारिककर्मविशेषाश्च निर्दिष्टसमयानुरोधेन विहिता एवाभीप्सितफलदा भवन्तीति लोके लोकाः अनुमन्वते। तत्तत्कर्मानुरोधेन वारतिथिनक्षत्रादीनां परस्परसंयोगेन अत्यन्तंगुणाधिक्यं दोषन्यूनत्वं च यस्मित् काले प्रसिध्यति सः कालः मुहूर्तः इति व्यवहारः क्रमेण समभवत्। प्रथमतया संहिताग्रन्थेषु विविधकर्मोपयुक्तमुहूर्तानां वर्णनमुपलभ्यते। संहितास्कन्धस्य वैशाल्यकारणात् मुहूर्तानां बहूपयोग्यत्वात् च मुहूर्तः प्राधान्यमविन्दत। एवं ज्यौतिषे मुहूर्तः प्रत्येकभागत्वेन कल्पितः अभियुक्तैः।

मुहूर्तस्य प्रयोजनम्

दिग्देशकालानुकूलकर्मैव यथार्थफलं प्रदत्ते, नान्यथा। बहूषूपकरणेषु सत्स्वपि, सततोद्योगे कृतेऽपि बहुकर्माणि अनिष्टफलप्रदानि भवन्तीति सार्वजनीनोऽयं विचारः। आकाशस्थसूर्यचन्द्रादिग्रहाणां किरणविशेषैः जगति वर्तमाना जन्तवः वस्तुविशेषाश्च प्रभाविता भवन्तीति आधुनिकाः अपि अनुमन्यन्ते। तेषां ग्रहनक्षत्रादीनां प्रभावः कदा कस्योपरि पतति, कश्च तत्परिणामः इत्यादिविषयान् यौगिकदृष्ट्या सञ्चिन्त्य पूर्वसूरयः लोकोपकारार्थं प्रत्येकं कर्मविशेषस्य करणे समुचितकालनिर्णयं बहुभिः प्रकारैरनुसन्धानैः महता प्रयत्नेन आविश्चक्रुः। तदर्थमेव फलैकेप्सुभिः मानवैः मौहूर्तिकैरुक्तकाले एव नित्यनैमित्तिककार्याणि अनुष्ठीयन्ते।

लोके दैनन्दिनजीवने मुहूर्तस्य प्राधान्यम्

गर्भाधानादिसंस्कारविशेषेषु मुहूर्तानां प्राधान्यं सिद्धमेवास्ति। मानवस्य दैनन्दिनजीवने अपि मुहूर्ताः प्रमुखं स्थानमावहन्ति। लोकेऽस्मिन् अनुभववेद्योऽयं विषयः यत्पामरात् पण्डितपर्यन्तं सर्वेऽपि स्वस्वनित्यकार्येषु कालानुरोधेनैव कार्याणि अनुतिष्ठति। कृषिकः कर्षणार्थं, बीजवापनार्थं, फलकर्तनार्थं च निर्दिष्टकालमनुलक्ष्यैव प्रवर्तते। एवं क्रयविक्रयादिव्यवहारे, गृहप्रवेशनिर्माणादिषु, वापीतटाकादिखनने सुमुहूर्तमनुरुध्य जनः प्रारभते। प्रयाणौषधसेवनादिष्वपि कालस्यानुकूल्यं जनैरन्विष्यते। एतेन सामान्ये दैनिकव्यवहारे मुहूर्तस्य प्राधान्यं कियदस्तीति सुष्ठु अभिव्यज्यते।

मुहूर्तग्रन्थेषु सामान्यतः प्रतिपाद्यमानविषयः

प्रत्येकं कर्मविशेषस्य फलावाप्तये शुभाशुभकालनिर्णयार्थमेव मुहूर्थगन्थाः प्रवृत्ता इति प्रागेवोक्तम्। सामान्यतः मुहूर्तग्रन्थेषु तिथि-वार-नक्षत्रयोगकरणानां परस्परयोगवशात् शुभाशुभयोगास्तेषां तिथ्यादीनामधिदेवताश्च उच्यन्ते। त्याज्यप्रकरणम्, सङ्क्रान्तिविचारः, पुण्यकालनिर्णयः, प्रत्येकं संक्रान्तिवशाच्छु-भाशुफलमित्यादीनि विचार्यन्ते मुहूर्तग्रन्थेषु। पुनश्च ग्रहगोचारविषयः, ग्रहाणां वेधस्थानानि, चन्द्रबलं, जन्मादिनवताराणां विचारः, ग्रहदोषनिवृत्यर्थं धार्यद्रव्याणि इत्याद्यपि विषयः प्रोच्यते।

गर्भाधानादिसंस्कारविशेषाणामुपयुक्तमुहूर्ताः, विवाहे वधूवरमेलापने कूटानि, गुरुशुक्रयोः बालावृद्धत्वं, राजाभिषेकः, यात्राप्रकरणं, यात्रायां जनितदुष्टदोषाणां शान्तिः, वास्तुविचारः गजादिविविधायानां स्वरूपकथनं, सौधनिर्माणविधिः इत्यादिविचाराश्च मुहूर्तग्रन्थेषु प्रस्तूयन्ते।

मुहूर्तग्रन्थेषु देशभेदेन तत्तद्देशानुष्ठानकर्मविशेषाणां मुहूर्ताः भिन्नाः भवन्ति। यतो हि अस्माकं देशे प्रदेशभेदेन आचार भेदोऽपि संदृश्यते। उत्तरभारतीयानां दक्षिणभारतीयानां वा सम्प्रदायविशेषकारणात् मुहूर्तग्रन्थेषु व्यत्यासः स्पष्टं भवति। दक्षिणेऽपि केरळीयमुहूर्तग्रन्थेषु किञ्चिद्वैलक्षण्यं गोचरीक्रियते।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

भागो विव्रियते स्वल्पमीश्वरेण यथाश्रुतम् ॥ इति ।

ग्रन्थकर्तुः कालनिर्णयः

ग्रन्थकर्तुर्गोविन्दस्य कालविषये तत्कृतग्रन्थेषु कुत्रापि सूचना नोपलभ्यते। तथापि मुहूर्तरत्नस्य व्याख्याकर्तुः परमेश्वरस्य कालमाधारीकृत्य अस्य गोविन्दस्य आसन्नकालः साधयितुं शक्यते । गोविन्दोऽसौ सामान्यतः 1234-1295 क्रिस्ताब्दे काले आसीदिति निश्चिन्वन्ति इतिहासज्ञाः ।

ग्रन्थकर्तुः अन्याः कृतयः

अस्य लेखकस्य गोविन्दस्य अन्यग्रन्थानां विषये बहुमतभेदः दृश्यते । वराहमिहिराचार्याणां बृहज्जातकस्योपरि दशाध्यायीनामकव्याख्याग्रन्थमसौ गोविन्दः रचितवानिति अभिप्रयन्ति । अन्ये च केचन स च दशाध्यायीकर्ता अन्य इति निराकुर्वन्ति । अयं च दशाध्यायीग्रन्थः केरलदेशेषु अतीवप्रसिद्धः विराजते । ग्रन्थेऽस्मिन् वराहमिहिराचार्याणां ''स्वल्पं वृत्तविचित्रमर्थबहुलं'' इति प्रतिज्ञानुसारेण योऽभिप्रायः प्रकटितः विद्यते सः स्पष्टतया प्रतीतो विद्यते इति महानस्ति प्रत्ययः । प्रश्नमार्गरचयिता प्रश्नमार्गे प्रथमाध्याये दशाध्यायीविषये बहु प्रशंसति । यथा

''होरायास्तु दशाध्याय्यां व्याख्यायां क्रियतां श्रमः ।
दैवज्ञेन विशेषेण फलमादेष्टुमिच्छता ॥ 30 ॥

दशाध्याय्यां विशेषेण श्रमो नैव कृतो यदि ।
दुष्करः फलनिर्देशस्तद्विदां च तथा वचः ॥ 31 ॥

अदृष्ट्वा यो दशाध्यायीं फलमादेष्टुमिच्छति ।
इच्छत्येव समुद्रस्य तरणं स प्लवं विना ॥'' 32 ॥ इति ।

एतेन केरलदेशे दशाध्यायीग्रन्थस्य वैशिष्ट्यं कियदासीदिति स्फुटं भवति ।

''मुहूर्तपदवी'' इति मुहूर्तग्रन्थमपि अयं गोविन्दः रचयामासेति वदन्ति । मुहूर्तपदवीकर्ता गोविन्दः अन्यः कश्चिदिति अभिप्रायभेदोऽपि विद्यते ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते ।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

एतैः प्रमाणैः परमेश्वरः 1365-1460 क्रिस्ताब्दे न्वयसदिति निश्चिन्वन्ति इतिहासज्ञाः।

व्याख्याकर्तुः परमेश्वरस्य अन्याः कृतयः

असौ परमेश्वरः बहून् स्वतन्त्रग्रन्थान् तथा च व्याख्यानग्रन्थान् च लिखितवानस्ति। सिद्धान्तफलितद्वयेऽपि अस्य योगदानं महत्वं विद्यते।

परमेश्वरस्य स्वतन्त्रकृतयः -

1. आचारसङ्ग्रहः
2. गोलदीपिका
3. ग्रहानयनयदीपिका
4. ग्रहणमण्डनम्
5. ग्रहणाष्टकम्
6. चन्द्रच्छायागणितम्
7. जातकपद्धतिः
8. दृग्गणितम्
9. वाक्यकरणम्
10. विवाहानुकूल्यम्
11. सद्वर्गफलम्

परमेश्वरस्य व्याख्यानग्रन्थाः -

व्याख्यानस्य नाम	**मूलग्रन्थः**	**लेखकः**
भाटदीपिका	आर्यभटीयम्	आर्यभटः
विवृत्तिः	गोलदीपिका	परमेश्वरः
विवृत्तिः	जातककर्मपद्धतिः	श्रीपतिः
पारमेश्वरी	प्रश्नषट्पञ्चाषिका	पृथुयशाः
कर्मदीपिका	महाभास्करीयम्	भास्करः I
सिद्धान्तदीपिका	महाभास्करीयभाष्यम्	गोविन्दस्वामी
मुहूर्तरत्नं सव्याख्यानम्	मुहूर्तरत्नम्	गोविन्दभट्टतिरिः

विवरणम्	लीलावती	भास्करः
विवरणम्	व्यतीपाताष्टकम्	अज्ञातः
विवरणम्	सूर्यसिद्धान्तः	अज्ञातः
दीपिका	मुहूर्ताष्टकम्	अज्ञातः
पारमेश्वरम्	लघुमानसम्	मुञ्जालः

एतदतिरिच्य ''मुहूर्तदीपिका'' इत्यस्य व्याख्यानमपि परमेश्वरोऽसौ रचयामासेति महाभास्करीय भाष्यस्य व्याख्यानावसरे तेनैव सूचितं विद्यते।

व्याख्याकर्तुर्वैदुष्यम्

परमेश्वरस्य वैदुष्यं तेन विरचितग्रन्थानां संख्याविशेषादेव स्पष्टं प्रतिभाति। परमेश्वरोऽसौ त्रिस्कन्धे ज्यौतिषे आमूलमध्ययनं कृतवान् अपि च अन्यशास्त्रेष्वपि प्राप्तानुभवः आसीत्। गणितशास्त्रे अस्य असाधारणं पाण्डित्यमासीत्। तस्यैव उक्त्यनुसारेणायं पञ्चपञ्चाशत् वर्षाणि यावत् सततपरिश्रमेणानुसन्धानैः प्रमाणीकृत्य नवीनं दृग्गणितसिद्धान्तंमाविष्कृतवानिति अवगम्यते। आर्यभटभास्कराचार्यादीनां सिद्धान्तग्रन्थानां व्याख्यानं लिखितवान्। गोलदीपिकेति खगोलविषयकग्रन्थरचनेन परमेश्वरस्य गोलज्ञानं स्फुटं प्रकाशते।

आचारसङ्ग्रहाख्यफलितज्यौतिषसम्बन्धीग्रन्थश्चानेन व्यरचि। प्रकृतमुहूर्तरत्नस्य व्याख्यानावसरे वसिष्ठ; गर्ग; पराशर; नारदः इत्यादिपूर्वसूरिणां वचनानि क्वचित् उद्धृत्य व्याख्याने स्वपाण्डित्यं सुष्ठु निरूपितं विद्यते। अपेक्षितस्थलेषु मुहूर्तरत्नस्य व्याख्यानावसरे विस्तृतव्याख्यया ग्रन्थकर्तुः हृद्गतांशः प्रकाशितः दृश्यते अनेन परमेश्वरेण।

सव्याख्यानस्य मुहूर्तरत्नस्य वैशिष्ट्यम्

प्रस्तुतग्रन्थः इतरमुहूर्तग्रन्थानामपेक्षया किञ्चिद्वैशिष्ट्यं भजते। यद्यपि ग्रन्थोऽसौ मुहूर्तविषयकस्तथापि स्कन्धत्रयस्यापि बहुविचाराः ग्रन्थेऽस्मिन् तत्र तत्र विमृष्टाः दृश्यन्ते। स्पष्टावबोधनार्थं होरा-सिद्धान्त-संहिताविषयक विचाराणामपेक्षितस्थलेषु विवरणमुपलभ्यते।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

शत्रोरुच्चाटनविधिः-चतुष्पाद्विधिः०गजवाजिशालानिर्माणे शुभयोगाः-वस्त्रविधिः-वैद्यविधिः-औषधसेवने शुभाशुभवारतिथिनक्षत्राणि-श्राद्धोपवासविधिः-प्राह्न-पूर्वाह्न मध्याह्न-अपराह्न-सायाह्न-इति पञ्चदिनभेदाः-अनध्यायविधिः-भूमिप्रवेशविधिः-कृषिविधिः-हलकर्षणे मुहूर्तः बीजवापनविधिः-बीजवापने सप्तशुभयोगाः-धान्यसङ्ग्रहविधिः-धान्यानां व्यये शुभवारतिथिनक्षत्राणि। ख्यादीनां रश्मिसंख्याः-क्रयविक्रयविधिः-कूपखनने योग्यनक्षत्राणि, वाराश्च-कुष्ठादिरोगाणामौषधं-रोगमुक्तस्य स्नानकालः-नेत्रऋज्यविधिः-योग्यनक्षत्राणि, तिथिवाराः शूलचक्रं, तेन च रोगशमतमरणादिज्ञानं-मातृपूजाविधिः पवित्रारोहणविधिः-आभिचारकविधिः-रिपुनाशनार्थं मृदूग्रहयोगः, तत्र च 22 शुभयोगाः-शत्रोर्वशीकरणं-वारनक्षत्रादि अष्टाङ्गबलं-करणदेवताः-तिथिदेवताः-अश्विन्यादिनक्षत्राणां देवताः-नक्षत्राणां चरादिसंज्ञाः-मेषादिराशीनां देवताः-नक्षत्रतिथिवारकरणराश्यादिषु विहितकार्याणि ख्यादिग्रहाणां परस्परदृष्टिविचारः-शत्रुमित्रविचार-मूलत्रिकोणराशयः-अष्टकवर्गः-ग्रहाणां वेधस्थानानि-ग्रहदोषनिवृत्यर्थं धार्यद्रव्याणि-ग्रहशान्तिहोमविधौ समिधः, दक्षिणा, मन्त्रादयः-

एते विचाराः ग्रहशान्तिकर्मपर्यन्तावधिकनामक द्वितीयाध्याये विवृताः सन्ति।

तृतीयाध्यायस्य परिचयः

तृतीयाध्याये प्रथमतया एकराशौ एकांशकगतयोर्द्वयोर्ग्रहयोरुदयकाले फलं, भौमादीनामंशकगतसूर्यादीनां फलं च आदिश्यते। पुनश्च पातालयोगाः-पार्वतयोगाः-प्रत्येकवारे तल्लग्ने च क्रियमाणानि कार्याणि भोदयफलं-प्रत्येकनक्षत्रे तल्लग्ने च क्रियायोग्यं कर्म-आनन्दयोगः-सुधायोगः-अश्विन्यादिनक्षत्राणां पक्षीलिङ्गयोनिवर्णानि-नक्षत्राणां तिथिमासशून्यत्वं-इत्यादि विचारा उपवर्ण्यन्ते।

तथा च यत्र विषुवच्छाया द्व्यङ्गुलमिता भवति तत्र श्रवणादिषु नक्षत्रेषु खमध्यं गतेषु तेषां उदयवाक्यानि, मुहूर्तकालपरिज्ञानाय तत्कालछायाङ्गुलानयनप्रकारः-अश्विन्यादीनामुयवाक्यानि-दिवारात्रौ च पञ्चदशमुहूर्तास्तेषां नामानि-वारवशाद्वर्जनीया मुहूर्ताः-पौराणिकैरुक्तमुहूर्ताः-

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

एतादृशोदाहरणानि बहून्युपलभ्यन्ते ।

मूलमातृकानिर्णयः

तिरुवनन्तपुरस्थग्रन्थालयादानीता T चिह्निता मातृका मूलमातृकात्वेन स्वीकृता ।

1. दोषाणां न्यूनत्वमस्यां संदृश्यते ।
2. मातृकायां वर्तमानलिपिवैशिष्ट्येनात्र लिखिताक्षराणि प्राक्तनमलयाळ-भाषाक्षराणि इति स्पष्टं भवति ।
3. ताडपत्रेषु वर्तते मातृकेयम्

पूर्वोक्तैरेतैः कारणैः T मातृका उपलब्धासु मातृकासु मूलमातृका भवेदिति निश्चयः कृतः ।

मातृकाणां स्वरूपम्

T मातृका

The Curators Office Library, Trivandrum.
मुहूर्तरत्नं सव्याख्यानम् C.O.L. No.131.

Substance : Palm leaf Size 16 ½" x 2" Pages 155 8 lines per page.

Script : Malayalam. Complete. Subject - Astrology [55 letters per line].

Beginning :

श्रीमहागणपतये नमः । अविघ्नमस्तु ।
अरुणस्वर्णसङ्काशं लसद्बालेन्दु भूषणम् ।
अर्धनारीश्वरं ज्ञाननिधिं वन्दे कृपालयम् ।।
गोविन्दपूज्यपादेन कृपासंसिक्तचेतसा ।
मुहूर्तागमदुग्धाब्धेर्मुहूर्तमणिरुद्धृतः ।।
तस्मिंस्तच्छिष्यपौत्रेण कियांश्चित्परमादिना ।
भागो विव्रियते स्वल्पमीश्वरेण यथाश्रुतम् ।।

End :

रविचन्द्रादितिमिङ्गिललोल-
ज्योतिषदुग्धमहाम्बुधिमध्यात् ।
गोविन्देन मुहूर्तमणिरुद्धृत
एष तु लोकहिताय ॥

अमावास्या तु सौम्येन आदित्ये सप्तमी सह ।
चतुर्थ्यङ्गारकश्चैव अक्षयं च दिनत्रयम् ॥

श्रीकृष्णाय नमः ॥ शुभमस्तु ॥

Colophone : इति मुहूर्तरत्नं समाप्तम् ।

Author - Govindapujyapada

Com : Parameshwara.

Remarks : The last portion of the text discloses that the work is also known as "Muhurthamani". The commentator was the grandson of the Author's desciple.

T_1 मातृका मुहूर्तरत्नम् (सव्याख्यानम्)

No.750 A. C.O.L.No.144 (A and B)

Substance : Paper. Size : 13 ½" x 8 ½". Pages 379. 17 lines per page and 16 letters per line.

Script : Devanagari. No. of Granthas 3250. Complete.

Owner C.O. Subject : Astrology.

Beginning :

यत्स्वातन्त्र्यकलाकालश्चिल्लवो ज्योतिषां गणः ।
चन्द्रभूषमदः पूर्णचिदानन्दमहः श्रये ॥
सुवर्णचूतप्रमुखैः ज्योतिःशास्त्राब्धिचुम्बिभिः ।
गोपितापि मुहूर्तोक्तिर्दिङ्मात्रेणेह दृश्यते ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

ग्रन्थेऽस्मिन् प्रयुक्तानां सङ्केतानां विवरणम्

ग्रन्थेऽस्मिन् सौकर्यार्थं शोधकर्त्रा केचन सङ्केताः प्रयुक्ता विद्यन्ते। सङ्केतानामेषां विवरणं अधो निर्दिश्यते।

T = O.R.I. Trivandrum No.131. मातृका

T_1 = O.R.I Trivandrum No.144. (A;B) मातृका

M = G.O.M.L. Madras No.3295 मातृका

[ ] = 1. यत्र च यद्यपि व्याख्याने मूले चाधारः नास्ति, तथापि प्रकरणानुरोधेन शोधकर्त्रा एव सोधनं कृतं तत्र शोधितांशः पूर्वनिर्दिष्टकंसे प्रदर्शितः।

2. ग्रन्थेऽविद्यमनांशः क्वचित् छन्दोरक्षणार्थं योजितः पूर्वोद्धृतकंसे प्रदर्शितः।

( )= 1. पकारवकारयोः मिथः परिवर्तनं मातृकासु बहुत्र दृश्यते। तादृशस्थलेषु पूर्वनिर्दिष्टः कंसः रचितः

2. प्रकरणानुरोधेन वर्णे एव किञ्चिदपेक्षितपरिवर्तनं च यत्र कृतं तत्रापि शोधितांशः पूर्वसूचितकंसे योजितः।

द्र.व्या. =यत्र मूले व्याख्यानानुसारेण शोधितं तत्र सङ्केतोऽयं प्रयुक्तः।

द्र.मू. = व्याख्याने मूलानुरोधेन शोधितस्थलेषु अयं सङ्केतः प्रयुक्तः।

ग्रन्थस्यास्य सम्पादनापसरे अपेक्षितस्थलेषु यथामति परिवर्तनं संसूचनं वा कृतम्। कुत्रचित् प्रमादवशात् अनभिज्ञेन मया दोषः कृतः स्यात्। शोधितांशाः संख्याङ्किताः, मातृकायां विद्यमानांशाः यथावत् Foot Notes मध्ये प्रदर्शिताः। पूर्वनिर्दिष्टसङ्केतानां नियमाः शोधप्रबन्धस्य आदित अन्तपर्यन्तं परिपालिताः। यदि क्वचित् स्खलनं स्यात् गुणैकपक्षपातिभिः सहृदयैः जनोऽयं क्षन्तव्यः।

कृतज्ञतानिवेदनम्

ग्रन्थस्यास्य सम्पादनकर्मणि समुचितमार्गदर्शनं कृतवद्भ्यः साहित्य-ज्योतिःशास्त्रनिष्णातेभ्यः विद्वत्तल्लजेभ्यः मद्गुरुचरणेभ्यः *डा. एम.ए. भट्टमहोदयेभ्यः* सर्वप्रथमं साञ्जलिभरं हार्दिकीं कृतज्ञतामावेदयामि।

ग्रन्थस्यास्य मातृकाः परिशीलयितुमवकाशं प्रदत्तवतां तिरुवनन्तपुरस्थ-प्राच्यहस्तलिखितग्रन्थालयाधिकारिणां तथा मद्रपुरीस्थसर्वकारीयप्राच्य-हस्तलिखितग्रन्थालयाधिकारिणां च धन्यवादान् निवेदयामि।

मातृकातोलने विशिष्य मलयाळलिपिमातृकावाचनकर्मणि उपकृतवद्भ्यः कीर्तिशेषेभ्यः विद्वद्धौरेयेभ्यः *डा. बालसुब्रह्मण्यमहोदयेभ्यः* तथा सुहृदे श्रीमते गीतानाथन्महोदयाय च कार्तज्ञं ज्ञापयामि।

ग्रन्थस्यास्य प्रकाशनाय प्रेरकाः सन्ति तिरुपतिस्थराष्ट्रियसंस्कृत-विद्यापीठस्य कुलपतिचरास्तथा श्रीवेंकटेश्वरवैदिकविज्ञानसंस्थायाः प्रधाननिदेशकाः सुधीशेखराः श्रीमन्तः *प्रो. एस्.बि. रघुनाथाचार्यवर्याः* तेभ्यश्च स्वीयमाधमर्ण्यं प्रकाशयामि।

ग्रन्थस्यास्य शुभाशंसनं विलिख्य मामनुगृहीतवद्भ्यः न्यायवेदान्तादिशास्त्रनिष्णातेभ्यः तिरुपतिस्थराष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठस्य कुतिपतिपदमधितिष्ठद्भ्यः श्रीमद्भ्यः *प्रो. डि. प्रह्लादाचार्यवर्येभ्यः* सश्रद्धं कार्तज्ञं निवेदयामि।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

मुहूर्तरत्नम्

यत्स्वातन्त्र्यकलाकालश्चिल्लवो ज्योतिषां गणः ।
चन्द्रभूषमदः पूर्णचिदानन्दमहः श्रये ॥ 1

सुवर्णचूतप्रमुखैः ज्योतिःशास्त्राब्धि[1] चुम्बिभिः ।
गोपितापि मुहूर्तोक्तिर्दिङ्मात्रेणेह दृश्यते ॥ 2

---

[2]श्रीगणपतये नमः । अविघ्नमस्तु ।
अरुणस्वर्णसङ्काशं लसद्बालेन्दुभूषणम् ।
अर्धनारीश्वरं ज्ञाननिधिं वन्दे कृपालयम् ॥
गोविन्दपूज्यपादेन कृपासंसिक्तचेतसा ।
मुहूर्तागमदुग्धाब्धेर्मुहूर्तमणिरुद्धृतः ॥
तस्मिंस्तच्छिष्यपौत्रेण (कि)[3]यांश्चित् परमादिना ।
भागो [4]विव्रियते स्वल्पमीश्वरेण यथाश्रुतम् ॥

यत्स्वातन्त्र्येति । चिल्लवो ज्ञानकलाः । यस्येति शेषम् । [A]उ स्वेन्द्रियेण प्रत्यक्षीकृतत्वात् । श्रये सेवां करोमि । इह कालग्रहात्मकस्त स्तवनसामर्थ्यात् कालग्रहाश्रितं ज्योतिःशास्त्रमभिधीयत इति प्रदर्शितं [5]**सुवर्ण**चूतः इति । इह वक्ष्यमाणे प्रबन्धे । मुहूर्तोक्तिर्मुहूर्तागमपाठः । । असमस्ततया सारभूतेति यावत् । दृश्यते प्रदर्श्यते । या च [6]सुवर्णचूतादिभिः संवृता, मुहूर्तोक्तिः सर्वसिद्धिसंज्ञिता, सापि दिङ्मात्रेण [7]प्रदर्श्यते इति सा सुवर्णचूत इति स्वग्रामजो द्विजवर उच्यते । पूर्वं केनचित् द्विजमुख्येन सर्वसि मुहूर्तशास्त्रं कृतम् । तत् कैश्चिदनङ्गीकृतमभवत् । ततस्तद्द्विजवरहित

---

1. T_1 चुञ्चुभिः
2. T_1 इयं पङ्क्तिर्मातृकायां नास्ति ।
3. T क्रियांश्चित्
4. T_1 भागे
5. T_1 सुवर्णसूच इति द्र.मू.
7. T_1 सुवर्णसूचादिसिक्षेवित
8. T_1 प्रदश्यते

A. अत्र 'अद' इति भवेद्वा ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

चन्द्रांशौ विष्टिगुलिकौ राहुकेत्वादिवीक्षणम् ।
एतेषामुद्गमश्चापि यदा तत्र न शोभनः ॥ 8 ॥

मुहूर्तगोऽपि चारोऽपि दूरे तद्गा शुभक्रिया ।
वेदेषुमुनिरन्ध्राख्याः [1]सार्पमूर्द्धैकमर्गलः ॥ 9 ॥

तिथ्यर्क्षनिम्नशून्यमन्धर्क्षं दिनरुन्मृती ।
[2]कण्टकस्थूणमर्धादिप्रहारं यम[3]कण्टकम् ॥ 10 ॥

सग्रहर्क्षं च षड्दोषो [4]गुरोर्मौढ्यादयोऽवमम् ।
दिनं [5]त्रि(स्पृ)क् ति[6]थिश्चापि रिक्ता पर्वाष्टमी तथा ॥ 11 ॥

ज्येष्ठाश्लेषाग्निमूलेशत्रिपूर्वयमपित्र्यभम् ।
शूर्पर्क्षं [7](पा)पवर्गाश्च तेषां केन्द्रत्रिकोणयोः ॥ 12 ॥

स्थितिरस्तगतः शुक्रः शत्रुमूर्तिगतः शशी ।
रिःफरन्ध्रगताः सर्वे जन्मभत्रितयं तथा ॥ 13 ॥

एतेषामुद्गमः राहुकेत्वादीनां [8](पापा)नामुदयः । अत्र राहुकेत्वोः प्राथम्यप्रदर्शनात् उत्तरत्र तेषां केन्द्रत्रिकोणयोः स्थितिरिति पापानां केन्द्रत्रिकोणस्थितिनिषेधाच्च । कैश्चिदेवं [9] [A] स्वंर्यतेः - यस्मिन् ग्रहचारे राहुकेतू प्रधानौ स [10]चारोऽत्राङ्गीकृत इति । स चार्कगतिवशादीनांशवशाद्वा कल्प्यते ? मुहूर्तगोऽपीत्यस्मान्मौहूर्तविचारः ।

तद्गा शुभक्रिया तत्कालकृतशुभक्रि[11](या) । [12]अत्यन्तमशुभेत्यर्थः । वेदेषु-मुनिर[13](न्ध्रा)ख्याः चतुःसंख्या, पञ्चसंख्या, सप्तसंख्या नवसंख्याश्च । ये दोषाः ते। एकमर्गलं एकार्गलः। अर्धादिप्रहारं अर्धप्रहरम् । या तिथिरुदयद्वितयेऽपि न दृश्यते

1. T_1 सार्पमूर्धैतमर्गलः
2. T कण्डक
3. T यमकण्डकम्
4. T गुर्वो
5. T त्रिसृक्र द्र.व्या.
6. T_1 थिस्थापि for तिथिश्चापि
7. T वापवर्गाश्च
8. T वावानामुदयः
9. T_1 यतेः for स्वर्यतेः
10. T_1 चारात्रवङ्गीकृत इति
11. T क्रियो
12. T_1 अत्यन्तभशुभेत्यर्थः
13. T रप्रख्याः for रन्ध्राख्याः द्र.मृ.

A अत्र स्मर्यते इति स्याद्वा ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

पञ्चम्यन्ते दशम्यन्ते पर्वान्ते च क्रमादियम्।
संख्या वेद्या गुहार्थेशवह्न्यादौ चापि दृश्यताम् ॥ 20 ॥

भौमारसौर्यांशशरार्णवेषु [1]घटीस्त्यजेदुष्णशिखाः क्रमेण।
अंशार्धवस्विष्वहिरन्ध्रपङ्क्तीः सर्वत्र [2]विद्याद्वसुवर्ज्यमन्त्यम्॥ 21 ॥

मृगान्ते कलशादौ च व्यासङ्गेन प्रवर्तते।
पङ्क्तिरर्णवनक्षत्रेष्विति केचिद्बुधा जगुः ॥ 22 ॥

अङ्गेनैव वियत्पयोनिलनटो [3]रागी नगन्नाखुना
दिव्यं राष्ट्रनरो भया[4]द्विटनटैर्वाद्यैर्नरो वीरनुत्।

---

[5]तत ऊनत्वं क्षयः। अन्त्यांशका [6]अन्त्यनवां(शाः)। शरासो धनुः। [7]**तदाह(याः)** गण्डान्ताख्याः। गुहः षष्ठी। अर्थेश एकादाशी। वह्निः प्रतिपत्।
भौमारेत्यनेनोष्णशिखोच्यते। भौमांशो मेषांशः। आरांशो वृश्चिकांशः। सौर्यांशो मकरांशः। [8]मे(षां)शसहितेषु शरेषु पञ्चसु [A]दस्रदस्रारोहिणी पुनर्वस्वादिषु नक्षत्रेषु। मेषांशस्यान्ते सार्धाः सप्तनाडिकाः उष्णशिखासंज्ञिताः। तथा मेषांश-सहि[9](ते)ष्वर्णवेषु चतुर्षु। शूर्पादिषु नक्षत्रेषु मेषांशस्यादौ वसुसंख्याः अष्टौ नाड्यः। तथा मकरांशसहितेषु पञ्चसु कृत्तिकादिषु मकरांशस्यान्ते नवनाड्यः। ज्येष्ठादिषु चतुर्षु मकरांशस्यान्ते दशनाड्यः। वसुवर्ज्यमन्त्यमिति। सर्वत्रांशकेषु नाडिकामानंमन्त्य[10]मन्दगतं विद्यात्? वसुनाडीमानं तु नवांशकादौ वेद्यम्। ज्येष्ठादिषु चतुर्षु नक्षत्रेषूक्ता पङ्क्तिसंख्या मृगान्ते कलशादौ च व्यासङ्गेन प्रवर्तते। द्वयोः सह वर्तते इति केचित् बुधा जगुः। मकरांशान्ते पञ्चनाड्यः, कुम्भांशादौ च पञ्चनाड्यः इत्यर्थः। अङ्ग इत्यादिभिर्वर्णद्वयैः [11]प्रदर्शितनाड्याः परतश्चतस्रो नाड्यः

---

1. M नाडी for घटी
2. M **पाठः**। T वर्ज्यात् for **विद्यात् द्र.व्या.**
3. T_1 **राशी** for रागी
4. M द्विटनटौ
5. त for ततः
6. T नवाङ्काः
7. T तदाद्वये
8. T **मेशांश**
9. T **तास्वर्णवेषु**
10. T दन्तगता for मन्दगतं
11. T_1 व्रदशीतिनाऽयां

A. अत्र दस्ररोहिणी - इत्येवालं वा।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

एतादृशोदाहरणानि बहून्युपलभ्यन्ते ।

मूलमातृकानिर्णयः

तिरुवनन्तपुरस्थग्रन्थालयादानीता T चिह्निता मातृका मूलमातृकात्वेन स्वीकृता ।

1. दोषाणां न्यूनत्वमस्यां संदृश्यते ।
2. मातृकायां वर्तमानलिपिवैशिष्ट्येनात्र लिखिताक्षराणि प्राक्तनमलयाळ-भाषाक्षराणि इति स्पष्टं भवति ।
3. ताडपत्रेषु वर्तते मातृकेयम्

पूर्वोक्तैरेतैः कारणैः T मातृका उपलब्धासु मातृकासु मूलमातृका भवेदिति निश्चयः कृतः ।

मातृकाणां स्वरूपम्

T मातृका

The Curators Office Library, Trivandrum.
मुहूर्तरत्नं सव्याख्यानम् C.O.L. No.131.

Substance : Palm leaf Size 16 ½" x 2" Pages 155 8 lines per page.

Script : Malayalam. Complete. Subject - Astrology [55 letters per line].

Beginning :

श्रीमहागणपतये नमः । अविघ्नमस्तु ।
अरुणस्वर्णसङ्काशं लसद्बालेन्दु भूषणम् ।
अर्धनारीश्वरं ज्ञाननिधिं वन्दे कृपालयम् ।।
गोविन्दपूज्यपादेन कृपासंसिक्तचेतसा ।
मुहूर्तागमदुग्धाब्धेर्मुहूर्तमणिरुद्धृतः ।।
तस्मिंस्तच्छिष्यपौत्रेण कियांश्चित्परमादिना ।
भागो विव्रियते स्वल्पमीश्वरेण यथाश्रुतम् ।।

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥

दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण[2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय[3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥

शिशिर[4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यदृतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने[5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः[6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोवारे इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

---

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T भर्वकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

मासा रुद्रा दिशो रामा षड्दस्र [1] मुनयः क्रमात् ।
तिथयः सूर्यवाराद्यैर्दग्धयोगा इति स्मृताः ॥ 34 ॥
षष्ठ्यादितिथयः सप्त चन्द्रवारादिभिर्युताः ।
क्रमात् पक्षद्वयेऽ[2]प्येते सप्तयोगा हुताशनाः ॥ 35 ॥
मखायां [3]दिनकृद्वारो विशाखा चेन्दुवारगा ।
आर्द्रायां [4]त्वारवारश्च नैऋतं बुधवारगम् ॥ 36 ॥
[5]वारुणं गुरुवारस्थं रोहिणी सितवारगा ।
आषाढः [6]शनिवारस्थो महानाशकरा अमी ॥ 37 ॥
[7]अश्विचित्रोत्तराषाढा वस्वर्यम्णेन्द्रपौष्णभम् ।
अर्कादियुक्तमशनिः सर्वकर्मविनाशकृत् ॥ 38 ॥
भरणी[8]मित्रभादित्य भद्रभाद्रौ सपैतृकम् ।
सवैष्णवं क्रमादर्काद्योगोऽशनिविषाह्वयाः ॥ 39 ॥
दग्धोमृत्युसमाख्याश्च ये योगास्ते न दोषदाः ।
जीवने स्वामिना वापि लग्ने दृष्टेऽथवा युते ॥ 40 ॥

रित्येकं पदम् । तत्र प्रथमोक्तयोरेकादशीचन्द्रयोः [9] क्रमप्राप्त्या सम्बन्धः स्यात् । अतः शनिरित्यवशिष्यते । तस्य शेषतया नवम्यामिति । अथवा एकादशी [10] इत्ये(कं) पदम् । चन्द्रशनिरित्येकम् । अत्रापि क्रमवशात् सम्बन्धः पूर्ववत् । यदा यथोक्तवारतिथी भवतस्तदा दग्धयोगः स्यादिति योजना । अतः सप्तमी च युज्यते । मासा द्वादशी । रुद्रा एकादशी । मन्दारयोर्दिनमित्यस्यापवादत्वेन सामान्यवार[11]दोषापवादो वारदोषा इत्यादिनोच्यते ।

---

1. M मनुयस्नथा
2. T_1 प्येताः
3. T_1 दिनकृद्वारं
4. T_1 त्वारवारश्च
5. M पाठः । T वारूणेन गुरोर्वारं
6. M शशि for शनि ।
7. T_1, M पाठः । T अश्विचित्राचतुर्वक्त्रा for अश्विचित्रोत्तरा
8. T_1 मित्रमादित्य M भरणीचित्रमादित्य
9. T_1 क्रमप्राध्या
10. T इत्येवं
11. T_1 वार इति ग्रन्थपातः

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

[1]दिश्युदेत्यष्टमीस्ता सा दिङ्नाड्यन्तः कवेर्दिशि।
अनया विधयान्येषु चैतत्सर्वं समुन्नयेत् ॥ 49 ॥
कालो नेयो नमो नागी नभो नारी न तत्पुनः।
सूक्ष्मा [2] विष्टिः परैरुक्ता शिरसो वा तिलोदकम् ॥ 50 ॥
न्यग्रोधः किंशुको वेणुः कारस्करविकङ्कतौ।
घातकी स्नुहिकर्णी च [3] विष्टिवृक्षा इमे स्थिताः ॥ 51 ॥
अन्धयोगे तु तत्काले [4] विष्टिवृक्षाः स्वदिक्स्थिताः।
राजचोरमृगादिभ्यो रक्षां कुर्वन्ति भाविताः ॥ 52 ॥
दाक्षं यज्ञं संहरता पुरेशेनैव निर्मिताः।
वीरभद्रांशजाश्चैते कुक्कुरा इति भावनाः ॥ 53 ॥

तिथौ यामं यामे नाडिकां स्वदिशं चाह। [5]भकारेण चतुर्थी तिथिः, उकारेण पञ्चमी दिक्पश्चिमाख्या, तिथौ पञ्चमो यामश्च। तस्मिन् यामे पञ्चमीनाडिका च। पञ्चमनाडिकान्ते विष्टयुदय इत्यर्थः। एवं हलातिथिर्वेद्या। अचादिग्यामनाडिका वेद्याः। [A]गूर्शिं दृढ इति कृष्णपक्षे। अस्य विवरणं चतुर्थ्यामिति। दिङ्नाड्यन्त इति। अष्टम्यां दशमनाडिकान्ते विष्टिः एकयामं नाडीकाद्वयं चातीत्येत्युक्तत्वात्। मतान्तरेण सूक्ष्मविष्टेर्नाडिकां दिशं चाह - **कालो** नेय इति। कालः [6] ए(क)त्रिंशन्नाडिका। शि इति पश्चिमा दिक्। एवं चतुर्थ्यां नेय इति। दशमी नाडिका, र इत्याग्नेयी दिक्। एवमष्टम्याम्। न्यग्रोधादयो विष्टिवृक्षाः। किंशुकं [B] मुरिक्क। विकङ्कतं वैय्यङ्कतम्। घातकि आरुपुलि। घातकि तातिरि इति च पठ्यते। स्नुहि कर्णी। अन्धयोगे दृष्टिहीनदिने। तत्काले विष्टयुदयकाले। स्वदिक्स्थिताः विष्टिदिशि स्थापिताः। भाविताः वक्ष्यमाणविष्टिरूपा इति [7] ध्या(त्वा)विष्टिमन्त्रं जप्त्वा। कुक्कुराः शुनक्यः।

---

1. T_1 दिश्यदेर्यष्टमीस्था
2. T_1 वृष्टिः
3. T_1 वृष्टिः
4. T_1 वृष्टिः
5. T_1 धकोरण
6. T एतत्रिंशन्नदिका
7. T ध्याताः

A. अस्य मूलं न दृश्यते। मूले ग्रन्थपातो वा।

B. मरिक्क, आरुपुलि इत्यादिपदैः व्याख्याकारः स्वमातृभाषापदैः व्याख्यानं करोति इति भासते।

पलाशरवदिशश्वत्थापामार्गविषपादपान् ।
[1]डुण्डूककण्डकिशमी शाकूनर्कस्य [2] (वा)तरोः ॥ 54 ॥
भिन्नानुभयतस्तीक्ष्णान्यस्येद्ध्यात्वाधिपान् [3] दिशा(म्) ।
क्षेत्रादौ विष्टिदिक्ष्वष्टस्वेतद्रक्षाकरं परम् ॥ 55 ॥
अर्काद्यश्वादिवारर्क्षं नवभक्तावशेषितम् ।
दृष्टिदृग्दृष्टिदृक्काणकाणान्धनिर्दिशः ॥ 56 ॥
शरैकदिग्वेदरसवेदनाड्यो मुखं गलम् ।
[4]वक्षो नाभिः कटिः पुच्छं कार्यनाशो मृतिस्तदा ॥ 57 ॥
धननाशो [A] वृद्धिनाशो युद्धं च विजयं क्रमात् ।
फलमत्राति [5] कृष्णोग्रा भीषणास्याग्निलक्षणम् ॥ 58 ॥
[6] उद्गिरन्ती [7] शुनक्येषा केतोर्विकृतिरुद्भटा ।
तिथेःपूर्वार्धजा विष्टिर्निशि पुच्छे च शोभनम् ॥ 59 ॥
मुखेऽह्नि चापरा शस्ता [8] पुच्छास्यौ त्र्यक्षनाडिकौ ।
लग्नेशः [9] स्वांशगः सौम्यः प्रबलो विष्टिदोषहृत् ॥ 60 ॥

विषपादपं (कञ्चिरम्), डुण्डूकं (पलकप्प्याणि), कण्डकि (कार), अर्कतरु (एरिक्क) धिन्ने सति शङ्कौ बुहच्छकलं ग्राह्यं स्वल्पमानशकलं त्याज्यमिति प्रयोगविदः । [10]दिशामधिपान् ध्यात्वा न्यसेत् । एतदपि विष्टिकाले । अन्धयोगमाहुः- अर्कादिति । अर्कवारादिवारान् अश्विन्यादिनक्षत्राणि च गणयित्वा संयोज्य नवभिर्भक्ते शिष्टं दृष्टिदृग्दृष्टिदृक्काणका[11]णान्धनिर्दिशः इति क्रमेण गणयित्वा दृष्टिं काणत्वमन्धत्वं च कलपयेत् । [12]विष्टचाख्य शुनक्यामुखादिषु षट्सु अवयवेषु विष्टिकालस्य त्रिंशन्नाड्यात्मकस्य शरादिमिता नाडिकाः [13]कल्प्याः ।

---

1. T₁ डुण्डूत
2. T पा तरोः
3. T दिशान्
4. T₁ पाठः । T पक्षो
5. M तीक्ष्णोग्रा for कृष्णोग्रा द्र.व्या.
6. M पाठः । T उद्गिरन्ति
7. T₁ शुनत्येषा
8. T₁ पुच्छान्यौ
9. T₁ स्वांशकः
10. T₁ दिशामधिमान्
11. T₁ काण इति ग्रन्थपातः
12. T₁ विध्याख्य
13. T₁ कल्पान्तेषु for कल्प्याः । तेषु

A. अत्र बुद्धिनाशो इति भवेद्वा ।

मुहूर्तरत्नम्

यत्स्वातन्त्र्यकलाकालश्चिल्लवो ज्योतिषां गणः ।
चन्द्रभूषमदः पूर्णचिदानन्दमहः **श्रये** ॥ 1

सुवर्णचूतप्रमुखैः ज्योतिःशास्त्राब्धि[1] चुम्बिभिः ।
गोपितापि मुहूर्तोक्तिर्दिङ्मात्रेणेह दृश्यते ॥ 2

---

[2]श्रीगणपतये नमः । अविघ्नमस्तु ।
अरुणस्वर्णसङ्काशं लसद्बालेन्दुभूषणम् ।
अर्धनारीश्वरं ज्ञाननिधिं वन्दे कृपालयम् ॥
गोविन्दपूज्यपादेन कृपासंसिक्तचेतसा ।
मुहूर्तागमदुग्धाब्धेर्मुहूर्तमणिरुद्धृतः ॥
तस्मिंस्तच्छिष्यपौत्रेण (कि)[3]यांश्चित् परमादिना ।
भागो [4]विव्रियते स्वल्पमीश्वरेण यथाश्रुतम् ॥

यत्स्वातन्त्र्येति । चिल्लवो ज्ञानकलाः । यस्येति शेषम् । [A]उ स्वेन्द्रियेण प्रत्यक्षीकृतत्वात् । श्रये सेवां करोमि । इह कालग्रहात्मकस्त स्तवनसामर्थ्यात् कालग्रहाश्रितं ज्योतिःशास्त्रमभिधीयत इति प्रदर्शितं । [5]**सुवर्ण**चूतः इति । इह वक्ष्यमाणे प्रबन्धे । मुहूर्तोक्तिर्मुहूर्तागमपाठः । । असमस्ततया सारभूतेति यावत् । दृश्यते प्रदर्श्यते । या च [6]सुवर्णचूतादिभिः संवृता, मुहूर्तोक्तिः सर्वसिद्धिसंज्ञिता, सापि दिङ्मात्रेण [7]प्रदर्श्यते इति सा सुवर्णचूत इति स्वग्रामजो द्विजवर उच्यते । पूर्वं केनचित् द्विजमुख्येन सर्वसि मुहूर्तशास्त्रं कृतम् । तत् कैश्चिदनङ्गीकृतमभवत् । ततस्तद्द्विजवरहित

---

1. T_1 चुञ्चुभिः
2. T_1 इयं पङ्क्तिर्मातृकायां नास्ति ।
3. T क्रियांश्चित्
4. T_1 भागे
5. T_1 सुवर्ण**सूच इति** द्र.मू.
7. T_1 सुवर्ण**सूचादिसिक्ते**वित
8. T_1 व्रदश्यते

A. अत्र 'अद' इति भवेद्वा ।

एतादृशोदाहरणानि बहून्युपलभ्यन्ते ।

मूलमातृकानिर्णयः

तिरुवनन्तपुरस्थग्रन्थालयादानीता T चिह्निता मातृका मूलमातृकात्वेन स्वीकृता ।

1. दोषाणां न्यूनत्वमस्यां संदृश्यते ।
2. मातृकायां वर्तमानलिपिवैशिष्ट्येनात्र लिखिताक्षराणि प्राक्तनमलयाळ-भाषाक्षराणि इति स्पष्टं भवति ।
3. ताडपत्रेषु वर्तते मातृकेयम्

पूर्वोक्तैरेतैः कारणैः T मातृका उपलब्धासु मातृकासु मूलमातृका भवेदिति निश्चयः कृतः ।

मातृकाणां स्वरूपम्

T मातृका

The Curators Office Library, Trivandrum.
मुहूर्तरत्नं सव्याख्यानम् C.O.L. No.131.

Substance : Palm leaf Size 16 ½" x 2" Pages 155 8 lines per page.

Script : Malayalam. Complete. Subject - Astrology [55 letters per line].

Beginning :

श्रीमहागणपतये नमः । अविघ्नमस्तु ।
अरुणस्वर्णसङ्काशं लसद्बालेन्दु भूषणम् ।
अर्धनारीश्वरं ज्ञाननिधिं वन्दे कृपालयम् ।।
गोविन्दपूज्यपादेन कृपासंसिक्तचेतसा ।
मुहूर्तागमदुग्धाब्धेर्मुहूर्तमणिरुद्धृतः ।।
तस्मिंस्तच्छिष्यपौत्रेण कियांश्चित्परमादिना ।
भागो विव्रियते स्वल्पमीश्वरेण यथाश्रुतम् ।।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

त्रीणि त्रीणि नव त्रिंशत् तिथ्यङ्गाङ्गमुनीषवः ।
व्याघातपरिघादीनामन्ते वर्ज्यास्तु नाडिकाः ।। 81 ।।
चन्द्रार्कयोगे मैत्रस्य परार्धं यदि सम्भवेत् ।
सार्पमस्तकसंज्ञस्तु तदा दोषोऽतिनिन्दितः ।। 82 ।।
व्याघातशूलपरिघव्यतिपातपूर्व
गण्डडातिगण्डकुलिशेषु सवै धृतेषु ।
आदित्यचान्द्रपितृ [1] सार्पभदास्रमूल
मैत्राख्यतिष्य [2] सुरवर्धकि भानि मूर्ध्नि ।। 83 ।।

अन्ते विशेषाद्वर्ज्याः । मैत्रस्यापरार्धं उत्तरार्धं व्याघातादिषु नवदोषेषु सत्सु तदूर्ध्वभागे एकार्गलो नाम महादोषः स्यात् । तत्परिज्ञानाय व्याघातशूलादिषु दृष्टेषु खार्जूरिकाख्यचक्रस्य मूर्ध्निगतानि नक्षत्राणि क्रमेणाह - **आदित्य** [3]चान्द्रेति । [4]सुखव(र्धकि)र्देवतक्षः चित्रभं इति यावत् । अत्रोक्तानि नक्षत्राणि मूर्ध्निनक्षत्राणि । न्यायतश्चसिद्धानि कथमितिचेदुच्यते - यत्ताराद्वन्द्वमध्यस्थसूर्येन्द्वोर्योगतो भवेत्, योगर्क्षं तयोर्मध्यगतं भमूर्ध्निसंस्थितमिति । अत्रोदाहरणं - कृत्तिकामध्ये चन्द्रः, पुष्यमध्ये सूर्यः । तयोर्योगे मघान्तं भवति । तत्र पुष्यभात् त्रयोविंशभं कृत्तिकाख्यम्। अतः पुष्यभात् द्वादशर्क्षं कृत्तिकातश्चोत्क्रमेण [5] द्वादशर्क्षं मूल भं मखाख्ययोगर्क्षे मूर्ध्निभं भवति । अथवा ताराद्वन्द्वमध्यशब्दः नक्षत्रयोरन्तरालभाग उच्यते । अतो वसुभस्य तृतीयपादान्ते सूर्यः, स्वात्याः [6] प्रथमपादान्ते चन्द्रः, अत्रापि तयोर्योगो मघर्क्षांतं भवति । तत्र स्वातिभं नवमं वसुभं, अतः पञ्चम वसुभादुत्क्रमेण च [7]पञ्चमभं मघायोगे मूर्ध्निभं भवति । तदपि मूलभमेव स्यात् । अत्र वसुभादिगणिते तु संख्यायाः समत्वात् मध्यमपि न भवति । एवं सर्वत्र दृष्टव्यम् ।

---

1. T सर्पभ
2. T_1 सुखवर्धति
3. T_1 चान्तेति
4. T सुखत्मत्रिदैव for सुखर्धकिर्देव द्र.मृ.
5. T_1 दादर्क्षं
6. T_1 पाथान्ते
7. T पञ्चमसं

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

येन ग्रहेण यो दोषः तस्मिन् बलिनि [1]सोऽफलः ।
शुभवर्ग[2]गतौ चन्द्ररवी पूर्णबलौ यदा ॥ 87 ॥
शुभेक्षितौ च तत्काले तदा नार्केन्दुयोगजाः ।
व्याघाताद्याः सार्पशीर्षो नैकार्गल[3]बलं तथा ॥ 88 ॥
दोषानिमानतिबलः स्फुरदंशुजालो
लग्ने स्थितः प्रशमयेत् सुरराजमन्त्री ।
एको बहूनि दुरितानि सुदुस्तराणि
भक्त्या प्रयुक्त इव शूलधरे प्रणामः ॥ 89 ॥

अश्विन्यादिषु निम्नाख्या मुहूर्ताः ॥

दारे सूनुर्मया नेत्रे सेनामध्ये [4]शुकी पयः ।
हरो गिरिस्तनुः सूपः [5]शाकः शोकः पटुर्नरे ॥ 90 ॥
शुकसूनुः शकस्थाने काकस्थानं सनिर्मया ।
हरो [6]जारो मुनिर्निम्ना[A]न्यश्वाप्यादिषु [7]वर्जयेत् ॥ 91 ॥
दार[8]सून्वादयः शब्दाः मुहूर्तानां प्रदर्शकाः ।
दारे मणिचणे नाड्यौ सूनुर्नाड्यौ [9]लिपद्विभे ॥ 92 ॥
[10]केशो नागः सनिः क्रूरः घरो नन्दादिषु क्रमात् ।
निम्नानि वर्जयेत् पश्चात् पुरश्चैषां घटीद्वयम् ॥ 93 ॥

शुभवर्गगताविति । तत्काले शुभेक्षितौ चेति योज्यम् । अश्निन्यादिषु दार इत्याद्यक्षरद्वयनिदिष्टा मुहूर्ता निम्नाख्या भवन्ति । तद्विवरणं दारसून्वादय इत्यादि । केशो नाग इति । केशाद्यक्षरद्वयनिर्दिष्टनाडिकान्तादूर्ध्वा नाडिकाधोनाडिका चेति नाडिकाद्वयं [11]नन्दादिषु निम्नसंज्ञ[12](कं) भवति । एषामिति । तद्विवरणं तद्विशेषणं केशादय इति । दुष्टस्य चन्द्रस्य योऽपवादः स एव [13]निम्नानामपवादः स्यात् ।

---

1. T_1 सोफलः
2. T_1 गते चन्द्ररवि
3. M बलस्तथा
4. M शुकः
5. M शोकः
6. M जारौ
7. T_1 विज्जयेत्
8. M पाठः । T सुन्वादयः
9. M लिपद्विरे
10. T_1 तथा M मातृकायां च इयं पङि्क्त नास्ति ।
11. T_1 नन्ददषु
12. T संज्ञतः
13. T_1 निम्नो नामपवादः

A. अत्र र्निम्नान्यग्न्यादिषु विवर्जयेत् "इति भवेद्वा । यतो हि अस्य व्याख्याने" अग्न्यादिषु इत्याद्यक्षरद्वयनिर्दिष्टा मुहूर्ता निम्नाख्याः" इति दृश्यते ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

हस्तवस्वोर्हरेन्द्राग्न्योरहिर्बुध्न्यहिनाथयोः ।
मूलयाम्योः क्रमादाद्याद्यंशकास्तु दिनामयाः ॥ 115 ॥
सार्पबुध्न्योर्मूलयाम्योः [1A]श्रवणाज्ञेशयोस्त था ।
[2]सोमवा(य्वोः) क्रमादाद्याद्यंशका दिनमृत्यवः ॥ 116 ॥
निशि निर्दूषणावेतौ दिवापि प्रबले विधौ ।
[3]अर्कारस्थर्क्षतो मूलं यावत्तावति [4]कण्डकम् ।
स्थूणं च कण्डकस्थूणं तत्संख्याद्वयतः क्रमात् ॥ 117 ॥
कण्डकस्थूणपूर्वाणां येऽर्काराद्याश्च हेतवः ।
ते [5]स्ववर्गोच्चगाः सौम्यैर्दृष्टास्तद्दोषघातकाः ॥ 118 ॥
वन्द्यश्चन्द्रस्तनुर्दिव्यो नागो [6B]नित्यो रुरुः क्रमात् ।
अर्धप्रहारघटिका वेद्याः सूर्यादिवारतः ॥ 119 ॥

हस्तबस्वोरिति । क्रमादाद्याद्यंशका प्रथमस्य नक्षत्रद्वयस्य प्रथमांशकः द्वितीयस्य [7]भद्वयस्य द्वितीयोंऽशकः इत्यादि । एतौ दिनामय दिनमृत्युसंज्ञौ दोषौ । **अर्कारेति** । अर्कारूढनक्षत्राद्यावत् [8]संख्यं मूलं भवति मूलभात्तावत् संख्यं नक्षत्रं कण्डकसंज्ञं भवति । भौमारूढनक्षत्रात् [9]यावत्संख्यं मूलभं, मूलभात् तावत्संख्यं नक्षत्रं स्थूणसंज्ञं भवति । पुनरर्कारूढमूलभान्ता [10]संख्या यावती भौमारूढमूलभान्ता संख्या च यावती, मूलभात् तत्संख्याद्वययोगमितभं नक्षत्रं कण्डकस्थूणसंज्ञं भवति । अर्धप्रहारघटिकामाह - वन्द्य इति । बन्द्यः चतुर्दशीघटिका । चन्द्रः षड्विंशी घटिका । एवं सर्वत्र घटिका वेद्याः । माधवीये तु अत्रोक्तघटिकाश्रिता यामाः प्रदर्शिताः । "अर्धप्रहारमरुणादि दिनेषुवेदशैलाक्षिबाणवसुवह्नि[11]गुहा(नं)शान्" [12]इति । अरुणोर्कः अंशो दिनाष्ट [13]भा(गः) ।

---

1. M श्रवणोत्तरयोस्त था
2. T सोमवायोः
3. M अर्कारस्वर्क्षतो
4. M कण्टकः
5. T_1 स्ववर्गोध्यगः
6. T_1 पाठः ।T दित्यो गुरुः क्रमात् for नित्यो रुरुः क्रमात्
7. T_1 भद्वयस्य इति ग्रन्थपातः
8. T_1 संज्ञ for संख्यं
9. T_1 यावत्संज्ञं
10. T_1 संख्यायाः वति
11. T गुहान्नाशान्
12. T_1 इतः for इति
13. T भागं

A अत्र M पाठोऽपि साधुर्वा ।

B अत्र माधवीयवचनानुसारेण नित्यो तथा रुरुः इति T_1 पाठः स्वीकृतः ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अथाधिमासविचारः ॥

द्विपर्वयुक्सौरमासः संसर्प इति कीर्तितः ।
एकेनापि विहीनस्तु पर्वणांहस्पतिः स्मृतः ॥ 131 ॥

रविमध्यमसङ्क्रान्त्योर्मध्ये मध्यसमागमौ ।
चन्द्रार्कयोर्यदि स्यातां तदा स्यादधि[1]मासकः ॥ 132 ॥

सत्यात्मा वेदशायीति हीनात्त्रिघ्नाद्दिनाद्धृते ।
[2]यथाधीरै र्भवन्त्येते स्तम्भकाब्दे च नाडिकाः ॥ 133 ॥

इति ज्योतिर्विदः केचिदाहुरन्येऽन्यथाब्रुवन् । ½ ।

संसर्पांहस्पमीत्याह - [3]**द्विपर्वयुगिति** । यस्मिन् स्फुटसौर[4]मासे स्फुटामावास्यान्तद्वयं भवति स मासः संसर्प इति । क्रीड्यन्तराले चन्द्रार्कयोः मध्यसमागमौ भवतः द्विवारं मध्ययोगः इत्यर्थः । तदा अधिमासः स्यात् । तस्मिन् मासे अधिमासो जायते इत्यर्थः । अथ अहर्गणेनाधिमासानयनमाह - **सत्यात्मेति** । कलिदिवसगणात् सत्यात्मावेदशायीति विशोध्य शिष्टं त्रिभिर्निहत्य यथाधीर इत्यनेन विभजेत् ।तत्र लब्धा अतीताधिमासाः भवन्ति । शेषात् [5]त्रिंशद्गुणितात् पूर्वहारेण दिनादयश्च भवन्ति । खण्डशेषे यावन्तोऽब्दाः स्युस्ते[6]भ्यस्तम्भक इत्यनेन विभज्य लब्धा नाडिकाश्च वर्तमानाधिमासावयवे क्षे[7](प्याः)स्युः । एवमानीतोऽधिमासो यस्मिन् मासे पूर्णो भवति स मासोऽधिमासः इत्यर्थः । अयं विधिः शकाब्दहीनस्ततो नौसिद्धाते? कालात् किञ्चिदूर्ध्वकालेधिमासपूर्ती वेद्येति सम्प्रदायविद्भिरुक्तम् । गणितयुक्त्या च तथैव भवति । एवं वा क्रियतां - "गाथादानं शताङ्कं त्यजतु दिनगणात्मके तु तुल्याविनाडी, [8]भूयः शेषे पृथक्स्थे नटयवफलिनी भक्तमेकं विशोध्य । अन्यस्माद्गोहतं तत्पथिधरविहृतं मासि यस्मिन्निरग्रं,तस्मिन् मध्यार्कसिद्धेऽखिलशुभकृतिहा जायते सोऽधिमासः ॥" इति ।

---

1. M पाठः । T मासतः
2. T_1 यथासीरैः द्र.व्या.
3. T_1 द्विपर्ययुगिति
4. सौरमासेषु
5. T_1 त्रिंशद्गुणिताः
6. T_1 तेभ्यस्तम्सक
7. T क्षेवाः
8. T_1 भूयो

चन्द्रांशौ विष्टिगुलिकौ राहुकेत्वादिवीक्षणम् ।
एतेषामुद्गमश्चापि यदा तत्र न शोभनः ॥ 8 ॥

मुहूर्तगोऽपि चारोऽपि दूरे तद्वा शुभक्रिया ।
वेदेषुमुनिरन्ध्राख्याः [1]सार्पमूर्द्धैकमर्गलः ॥ 9 ॥

तिथ्यर्क्षनिम्नशून्यमन्धर्क्षं दिनरुन्मृती ।
[2]कण्टकस्थूणमर्धादिप्रहारं यम[3]कण्टकम् ॥ 10 ॥

सग्रहर्क्षं च षड्दोषो [4]गुरोर्मौढ्यादयोऽवमम् ।
दिनं [5]त्रि(स्पृ)क् ति[6]थिश्चापि रिक्ता पर्वाष्टमी तथा ॥ 11 ॥

ज्येष्ठाश्लेषाग्निमूलेशत्रिपूर्वयमपित्र्यभम् ।
शूर्पर्क्षं [7](पा)पवर्गाश्च तेषां केन्द्रत्रिकोणयोः ॥ 12 ॥

स्थितिरस्तगतः शुक्रः शत्रुमूर्तिगतः शशी ।
रिःफरन्ध्रगताः सर्वे जन्मभत्रितयं तथा ॥ 13 ॥

एतेषामुद्गमः राहुकेत्वादीनां [8](पापा)नामुदयः । अत्र राहुकेत्वोः प्राथम्यप्रदर्शनात् उत्तरत्र तेषां केन्द्रत्रिकोणयोः स्थितिरिति पापानां केन्द्रत्रिकोणस्थितिनिषेधाच्च । कैश्चिदेवं [9][A] स्वर्यतेः - यस्मिन् ग्रहचारे राहुकेतू प्रधानौ स [10]चारोऽत्राङ्गीकृत इति । स चार्कगतिवशादीनांशवशाद्वा कल्प्यते ? मुहूर्तगोऽपीत्यस्मान्मौहूर्तविचारः ।

तद्वा शुभक्रिया तत्कालकृतशुभक्रि[11](या) । [12]अत्यन्तमशुभेत्यर्थः । वेदेषु-मुनिर[13](न्ध्रा)ख्याः चतुःसंख्या, पञ्चसंख्या, सप्तसंख्या नवसंख्याश्च । ये दोषाः ते । एकमर्गलं एकार्गलः। अर्धादिप्रहारं अर्धप्रहरम् । या तिथिरुदयद्वितयेऽपि न दृश्यते

---

1. T_1 सार्पमूर्धैतमर्गलः
2. T कण्डक
3. T यमकण्डकम्
4. T गुर्वो
5. T त्रिसृक्र द्र.व्या.
6. T_1 थिस्थापि for तिथिश्चापि
7. T वापवर्गाश्च
8. T वावानामुदयः
9. T_1 यतेः for स्वर्यतेः
10. T_1 चारात्रवङ्गीकृत इति
11. T क्रियो
12. T_1 अत्यन्तभशुभेत्यर्थः
13. T रप्रख्याः for रन्ध्राख्याः द्र.मृ.

A अत्र स्मर्यते इति स्याद्वा ।

[1]दिश्युदेत्यष्टमीस्ता सा दिङ्नाड्यन्तः कवेर्दिशि ।
अनया विधयान्येषु चैतत्सर्वं समुन्नयेत् ॥ 49 ॥
कालो नेयो नमो नागी नभो नारी न तत्पुनः ।
सूक्ष्मा [2] विष्टिः परैरुक्ता शिरसो वा तिलोदकम् ॥ 50 ॥
न्यग्रोधः किंशुको वेणुः कारस्करविकङ्कतौ ।
घातकी स्नुहिकर्णी च [3] विष्टिवृक्षा इमे स्थिताः ॥ 51 ॥
अन्धयोगे तु तत्काले [4] विष्टिवृक्षाः स्वदिक्स्थिताः ।
राजचोरमृगादिभ्यो रक्षां कुर्वन्ति भाविताः ॥ 52 ॥
दाक्षं यज्ञं संहरता पुरेशेनैव निर्मिताः ।
वीरभद्रांशजाश्चैते कुक्कुरा इति भावनाः ॥ 53 ॥

तिथौ यामं यामे नाडिकां स्वदिशं चाह । [5]भकारेण चतुर्थी तिथिः, उकारेण पञ्चमी दिक्पश्चिमाख्या, तिथौ पञ्चमो यामश्च । तस्मिन् यामे पञ्चमीनाडिका च । पञ्चमनाडिकान्ते विष्ट्युदय इत्यर्थः । एवं हलातिथिर्वेद्या । अचादिग्यामनाडिका वेद्याः । [A]गूशिं दृढ इति कृष्णपक्षे। अस्य विवरणं चतुर्थ्यामिति । दिङ्नाड्यन्त इति। अष्टम्यां दशमनाडिकान्ते विष्टिः एकयामं नाडीकाद्वयं चातीत्येत्युक्तत्वात् । मतान्तरेण सूक्ष्मविष्टेर्नाडिकां दिशं चाह - **कालो** नेय इति । कालः [6] ए(क)त्रिंशन्नाडिका । शि इति पश्चिमा दिक् । एवं चतुर्थ्यां नेय इति । दशमी नाडिका, र इत्याग्नेयी दिक्। एवमष्टम्याम् । न्यग्रोधादयो विष्टिवृक्षाः । किंशुकं [B] मुरिक्क । विकङ्कतं वैय्यङ्कतम् । घातकि आरुपुलि । घातकि तातिरि इति च पठ्यते । स्नुहि कर्णी । अन्धयोगे दृष्टिहीनदिने । तत्काले विष्ट्युदयकाले । स्वदिक्स्थिताः विष्टिदिशि स्थापिताः । भाविताः वक्ष्यमाणविष्टिरूपा इति [7] ध्या(त्वा)विष्टिमन्त्रं जप्त्वा । कुक्कुराः शुनक्यः ।

---

1. T_1 दिश्यदेर्यष्टमीस्था
2. T_1 वृष्टिः
3. T_1 वृष्टिः
4. T_1 वृष्टिः
5. T_1 धकोरण
6. T एतत्रिंशन्नदिका
7. T ध्याताः

A. अस्य मूलं न दृश्यते । मूले ग्रन्थपातो वा ।

B. मरिक्क, आरुपुलि इत्यादिपदैः व्याख्याकारः स्वमातृभाषापदैः व्याख्यानं करोति इति भासते ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां ‘‘बृहत्संहिता’’ ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

‘‘अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।’’

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

‘‘चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः’’॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

[1]उ(द्यन्त्र)क्षत्र पूर्णत्वं रिक्तादोषविनाशकृत् ।
विवाह भुक्तिभूषासु दीक्षितानां च मुण्डने ।
बीजादिवापने चापि न निन्द्या पूर्णिका तिथिः ॥ 143 ॥
[2A]पूर्णिकेति पौर्णमासी ॥

कृष्णाष्टमीं प्रशंसन्ति बुधाः केचित् करग्रहे ।
स्वबलाद्ग्रहराश्यादि तिथ्यादि शशिनो बलात् ॥ 144 ॥

अधमं मध्यमं मध्यं मुख्यं [3]मध्यं महाफलम् ।
विंशतिस्थिथयो मुख्याः शुक्लप्रतिपदादयः ॥ 145 ॥

मध्यमाः परतः पञ्च [4]पञ्च ताः परतोऽधमाः।
सदसत् वर्गपौष्कल्यं भूतत्वशलोक ईरितः ॥ 146 ॥

भूतत्वरसतत्वांशाः [5]स्वत्रिकोणेऽजसागरे ।
निन्दिताः पुष्कराः शस्ताः समिन्मनुजिनाचलाः ॥ 147 ॥

एवं चतुर्ष्वपि दिक्षु रिक्तानि भानि पूर्णानि भानि च सम्भवन्ति । स्तम्भ एव चेति । [6]स्तम्भ(स्थे)ऽर्के चतुर्दिक्षु स्तम्भ एव रिक्तः स्यात् । [7]ऊर्ध्वघटाधोघटाश्च पूर्णा इत्यर्थः । पूर्णिका पौर्णमासी । स्वबलादिति । ग्रहराशितदंशानां स्वबलात् गुणाधिक्यं भवति । तिथिकरणनक्षत्रणां चन्द्रबलात् गुणाधिक्यं भवतीत्यर्थः । सदसदिति । [8]भूतत्वेत्यादिश्लोकेन मेषवृषमिथुनकर्कटकानां स्वत्रिकोणसहिनां ये पुष्करांशाः निन्दिताः इत्युक्तास्तेषां [9]पापवर्गपौष्कल्यान्निन्दितत्वं तथा मेषादीनां चतुर्णां [10]स्वत्रिकोणसहितानां ये पुष्करांशाः [11]शस्ताः इत्युक्तास्तेषां शुभवर्गपौष्कल्यात् शुभत्व-मित्यर्थः । तत्वानि पञ्चविंशतिः । पञ्चविंशोऽशः । रसः षष्ठः अंशः । जिनश्चतुर्विंशतिः ।

---

1. T उद्यं नक्षत्रं
2. T₁ पौर्णिकेति
3. M मुख्यं for मध्यं
4. T₁ पञ्चा धः for पञ्च ताः
5. T₁ सत्रिकोणे, M स्यात्रिकोणे द्र.व्या.
6. T स्तम्भस्तेऽर्के
7. T₁ ऊर्ध्वघटाश्च for ऊर्ध्वाधोघटाश्च
8. T₁ तत्वेत्यादि for भूतत्वेत्यादि
9. T₁ पाववर्ग
10. T₁ सत्रिकोण
11. T₁ शान्ताः for शस्ताः

A. अत्र ''पूर्णिकेति पौर्णमासी'' इति ग्रन्थकर्त्रा स्वप्रयुक्तशब्दसन्देहे क्लिष्टत्वनिवारणाय व्याख्या कृता ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

एतादृशोदाहरणानि बहून्युपलभ्यन्ते।

मूलमातृकानिर्णयः

तिरुवनन्तपुरस्थग्रन्थालयादानीता T चिह्निता मातृका मूलमातृकात्वेन स्वीकृता।

1. दोषाणां न्यूनत्वमस्यां संदृश्यते।
2. मातृकायां वर्तमानलिपिवैशिष्ट्येनात्र लिखिताक्षराणि प्राक्तनमलयाळ-भाषाक्षराणि इति स्पष्टं भवति।
3. ताडपत्रेषु वर्तते मातृकेयम्

पूर्वोक्तैरेतैः कारणैः T मातृका उपलब्धासु मातृकासु मूलमातृका भवेदिति निश्चयः कृतः।

मातृकाणां स्वरूपम्

T मातृका

The Curators Office Library, Trivandrum.
मुहूर्तरत्नं सव्याख्यानम् C.O.L. No.131.

Substance : Palm leaf Size 16 ½" x 2" Pages 155 8 lines per page.

Script : Malayalam. Complete. Subject - Astrology [55 letters per line].

Beginning :

श्रीमहागणपतये नमः। अविघ्नमस्तु।
अरुणस्वर्णसङ्काशं लसद्बालेन्दु भूषणम्।
अर्धनारीश्वरं ज्ञाननिधिं वन्दे कृपालयम्॥
गोविन्दपूज्यपादेन कृपासंसिक्तचेतसा।
मुहूर्तागमदुग्धाब्धेर्मुहूर्तमणिरुद्धृतः॥
तस्मिंस्तच्छिष्यपौत्रेण कियांश्चित्परमादिना।
भागो विव्रियते स्वल्पमीश्वरेण यथाश्रुतम्॥

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥

दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण[2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय[3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥

शिशिर[4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यऋतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने[5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः [6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]र्भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोवारि इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

---

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

आस्थानगः सुमन्त्रन्य भूभृद्वोढा गजात्तभीः ।
युद्ध भीरुस्त्रसल्लीनो विप्रभोजयिताग्निगः ॥ 231 ॥

क्षुधार्तोऽश्नः [1]चरन्नत्ति नृमासं परुशक्षतः ।
[2]विवाही कन्दुकैः क्रीडन् द्यूतैर्भूपः सुदुःखितः ॥ 232 ॥

[3]शेतेऽरिसेवितो मित्रैर्जुष्टो योगी सजानिकः ।
[4]मृष्टभुग्दुग्धपो देवमर्चन् स्वस्थः सुखासनः ॥ 233 ॥

एताश्चन्द्रक्रियाः पञ्च [5]पञ्चाजादिषु राशिषु ।
प्रकल्प्य तद्गुणोपेतं केवलं वा फलं वदेत् ॥ 234 ॥

वेदर्तुशर[6]दिक्पञ्चवेदवेदेन्दुदृग्दृशः ।
दृग्वेदेन्दुदिशोऽशस्ताः शस्ताश्चन्द्रक्रियाः क्रमात् ॥ 235 ॥

आस्थानगः आस्थानमण्डपस्थः । वोढा भार्यासहितः । गजात्तभीः गजत्रस्तः । लीनः विनष्टः द्यूतैश्च क्रीडन् । मित्रैश्च [7](जु)ष्टः मित्रराजभिः सेवितः । सजानिकः जायासहितः । एताः षष्टिचन्द्रक्रियाः [8]नक्षत्रस्यैकैकस्यां नाड्यामेकैका भवति । मेषादिषु राशिषु पञ्च पञ्च क्रियाः प्रकल्प्य वर्तमानक्रियाश्रितराशेर्ग्रहसम्बन्धात् ज्ञातशु[9]भाशुभवशेन वर्तमानक्रियाफलं वदेत् । अथवा केवलं क्रियाफलमेव वदेत् । तत्प्रधानमित्यर्थः । अथ निरन्तरेण यावत्यः क्रियाः अशस्ताः पुनर्यावत्यः [10]शस्ताश्च ताः क्रमेणाह-वेदर्त्विति ।

---

1. T_1 पाठः । T चरन्नर्ति
2. M विवाहैः
3. शीते
4. मृष्टभूद्गधपो
5. T_1 पञ्चजादिषु
6. T_1 दित्यंच for दिक्पञ्च
7. T दृष्टः for जुष्टः द्र.मू.
8. T_1 नक्षत्रस्यैकस्यां
9. T_1 शुभावेशेन for शुभाशुभवशेन
10. T_1 शस्ताश्व

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

जन्मर्क्षे रोगपीडा स्थान्नैधनं मरणप्रदम् ।
भर्तुरष्टमराशिश्चेत् [1]वाशिता मृत्युमाप्नुयात् ॥ 14 ॥
एवं शुभाशुभं विद्यात् कन्या ऋतुमती भवेत् ।
भौमांशके परप्रेष्या दारिद्र्यं भार्गवांशके ॥ 15 ॥
सौम्ये पुत्रार्थसम्भोगी दुश्चारा [2]शशिनोंऽशके ।
ख्यंशके तु मेधाढ्या गुरोरंशे यशस्विनी ॥ 16 ॥
मन्दभाग्या तु मन्दांशे कन्या ऋतुमती भवेत् ।
[3]प्रथमायां स्वयं पाकी द्वितीया चाल्पभोगिनी ॥ 17 ॥
तृतीया सर्वसन्तुष्टा चतुर्थ्यां धनवर्जिता ।
पञ्चम्यां पूर्णविभवा षष्ठ्यां शीलविवर्जिता ॥ 18 ॥
प्रतापयुक्ता सप्तम्यामष्टम्यां राक्षसी भवेत् ।
नवम्यां तु [4]बहुप्राप्तिः दशम्यां तु विशेषिणी ॥ 19 ॥
त्रयोदश्यां तु [A]तेजस्वी [5]भूतायां वृषली भवेत् ।
पौर्णमास्यां बहुप्राप्तिरमाया[6]मधमा भवेत् ॥ 20 ॥
मेषलग्ने दरिद्रा स्यात् [7]गोधर्मा [8]वृषभे भवेत् ।
युग्मे भोगार्थदर्शीत्वं [9]कर्क्यां भ्रष्टकुलद्वया ॥ 21 ॥
सिंहे सकृत्प्रसूतिः स्यात् कन्यायां बहुकन्यका ।
तुलायां तु तुलाधारी बहुपुत्रप्रसूतिनी ॥ 22 ॥
वृश्चिके [10]परचारी च दुश्चारित्रा च मानिनी ।
चापे भर्तरि सक्ता च मकरे प्रियवादिनी ॥ 23 ॥

नैधनंजन्माष्टमर्क्षम् । वाशिताशब्दः स्त्रीपर्यायः । ऋतुमती भवेदिति-जन्मर्क्षे ऋतुमती चेद्रोगपीडा स्यात् । तत्काले नैधनं मरणप्रदम् । एवं शुभाशुभं विद्यादिति योज्यम् । भौमादीनामंशकेषु कन्या ऋतुमती भवेच्चेद्यथोक्तं फलं भवति । भूता चतुर्दशी । [11]गोध(र्मं) यथेष्टचारित्वम् ।

---

1. T_1 वा शीता M विशिता
2. T_1 शनिनोंऽशके
3. T_1 प्रथमाया
4. T_1 बहुप्राप्ति
5. T_1 दूतायां
6. T_1 मधवा
7. M गोधनं
8. T_1 विषभे
9. T_1 कर्क्यं
10. T_1 चरचारी
11. T गोधर्मा

A. अत्र तेजस्विनी इति वा । छन्दसः रक्षणार्थं एवं ''तेजस्वी'' इत्येव लिखितं वा ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

एतादृशोदाहरणानि बहून्युपलभ्यन्ते ।

मूलमातृकानिर्णयः

तिरुवनन्तपुरस्थग्रन्थालयादानीता T चिह्निता मातृका मूलमातृकात्वेन स्वीकृता ।

1. दोषाणां न्यूनत्वमस्यां संदृश्यते ।
2. मातृकायां वर्तमानलिपिवैशिष्ट्येनात्र लिखिताक्षराणि प्राक्तनमलयाळ-भाषाक्षराणि इति स्पष्टं भवति ।
3. ताडपत्रेषु वर्तते मातृकेयम्

पूर्वोक्तैरेतैः कारणैः T मातृका उपलब्धासु मातृकासु मूलमातृका भवेदिति निश्चयः कृतः ।

मातृकाणां स्वरूपम्

T मातृका

The Curators Office Library, Trivandrum.
मुहूर्तरत्नं सव्याख्यानम् C.O.L. No.131.

Substance : Palm leaf Size 16 ½" x 2" Pages 155 8 lines per page.

Script : Malayalam. Complete. Subject - Astrology [55 letters per line].

Beginning :

श्रीमहागणपतये नमः । अविघ्नमस्तु ।
अरुणस्वर्णसङ्काशं लसद्बालेन्दु भूषणम् ।
अर्धनारीश्वरं ज्ञाननिधिं वन्दे कृपालयम् ॥
गोविन्दपूज्यपादेन कृपासंसिक्तचेतसा ।
मुहूर्तागमदुग्धाब्धेर्मुहूर्तमणिरुद्धृतः ॥
तस्मिंस्तच्छिष्यपौत्रेण कियांश्चित्परमादिना ।
भागो विव्रियते स्वल्पमीश्वरेण यथाश्रुतम् ॥

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां ''बृहत्संहिता'' ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

''अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।''

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

''चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः'' ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

कृतज्ञतानिवेदनम्

ग्रन्थस्यास्य सम्पादनकर्मणि समुचितमार्गदर्शनं कृतवद्भ्यः साहित्य-ज्योतिःशास्त्रनिष्णातेभ्यः विद्वत्तल्लजेभ्यः मद्गुरुचरणेभ्यः *डा. एम.ए. भट्टमहोदयेभ्यः* सर्वप्रथमं साञ्जलिभरं हार्दिकीं कृतज्ञतामावेदयामि।

ग्रन्थस्यास्य मातृकाः परिशीलयितुमवकाशं प्रदत्तवतां तिरुवनन्तपुरस्थ-प्राच्यहस्तलिखितग्रन्थालयाधिकारिणां तथा मद्रपुरीस्थसर्वकारीयप्राच्य-हस्तलिखितग्रन्थालयाधिकारिणां च धन्यवादान् निवेदयामि।

मातृकातोलने विशिष्य मलयाळलिपिमातृकावाचनकर्मणि उपकृतवद्भ्यः कीर्तिशेषेभ्यः विद्वद्धौरेयेभ्यः *डा. बालसुब्रह्मण्यमहोदयेभ्यः* तथा सुहृदे श्रीमते गीतानाथन्महोदयाय च कार्तज्ञं ज्ञापयामि।

ग्रन्थस्यास्य प्रकाशनाय प्रेरकाः सन्ति तिरुपतिस्थराष्ट्रियसंस्कृत-विद्यापीठस्य कुलपतिचरास्तथा श्रीवेंकटेश्वरवैदिकविज्ञानसंस्थायाः प्रधाननिदेशकाः सुधीशेखराः श्रीमन्तः *प्रो. एस्.बि. रघुनाथाचार्यवर्याः* तेभ्यश्च स्वीयमाधमर्ण्यं प्रकाशयामि।

ग्रन्थस्यास्य शुभाशंसनं विलिख्य मामनुगृहीतवद्भ्यः न्यायवेदान्तादिशास्त्रनिष्णातेभ्यः तिरुपतिस्थराष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठस्य कुलपतिपदमधितिष्ठद्भ्यः श्रीमद्भ्यः *प्रो. डि. प्रह्लादाचार्यवर्येभ्यः* सश्रद्धं कार्तज्ञं निवेदयामि।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां ''बृहत्संहिता'' ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

''अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।''

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

''चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः'' ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते ।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते ।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां ''बृहत्संहिता'' ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

''अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।''

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

''चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः''॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

चन्द्रांशौ विष्टिगुलिकौ राहुकेत्वादिवीक्षणम् ।
एतेषामुद्गमश्चापि यदा तत्र न शोभनः ॥ 8 ॥

मुहूर्तगोऽपि चारोऽपि दूरे तद्वा शुभक्रिया ।
वेदेषुमुनिरन्ध्राख्याः [1]सार्पमूर्द्धैकमर्गलः ॥ 9 ॥

तिथ्यर्क्षनिम्नशून्यमन्धर्क्षं दिनरुन्मृती ।
[2]कण्टकस्थूणमर्धादिप्रहारं यम[3]कण्टकम् ॥ 10 ॥

सग्रहर्क्षं च षड्दोषो [4]गुरोर्मौढ्यादयोऽवमम् ।
दिनं [5]त्रि(स्पृ)क् ति[6]थिश्चापि रिक्ता पर्वाष्टमी तथा ॥ 11 ॥

ज्येष्ठाश्लेषाग्निमूलेशत्रिपूर्वयमपित्र्यभम् ।
शूर्पर्क्षं [7](पा)पवर्गाश्च तेषां केन्द्रत्रिकोणयोः ॥ 12 ॥

स्थितिरस्तगतः शुक्रः शत्रुमूर्तिगतः शशी ।
रिःफरन्ध्रगताः सर्वे जन्मभत्रितयं तथा ॥ 13 ॥

एतेषामुद्गमः राहुकेत्वादीनां [8](पापा)नामुदयः । अत्र राहुकेत्वोः प्राथम्यप्रदर्शनात् उत्तरत्र तेषां केन्द्रत्रिकोणयोः स्थितिरिति पापानां केन्द्रत्रिकोणस्थितिनिषेधाच्च । कैश्चिदेवं [9][A] स्वर्यतेः - यस्मिन् ग्रहचारे राहुकेतू प्रधानौ स [10]चारोऽत्राङ्गीकृत इति । स चार्कगतिवशादीनांशवशाद्वा कल्प्यते ? मुहूर्तगोऽपीत्यस्मान्मौहूर्तविचारः ।

तद्वा शुभक्रिया तत्कालकृतशुभक्रि[11](या) । [12]अत्यन्तमशुभेत्यर्थः । वेदेषु-मुनिर[13](न्ध्रा)ख्याः चतुःसंख्या, पञ्चसंख्या, सप्तसंख्या नवसंख्याश्च । ये दोषाः ते । एकमर्गलं एकार्गलः। अर्धादिप्रहारं अर्धप्रहरम् । या तिथिरुदयद्वितयेऽपि न दृश्यते

---

1. T_1 सार्पमूर्धैतमर्गलः
2. T कण्डक
3. T यमकण्डकम्
4. T गुर्वो
5. T त्रिसृक्र द्र.व्या.
6. T_1 थिस्थापि for तिथिश्चापि
7. T वापवर्गाश्च
8. T वावानामुदयः
9. T_1 यतेः for स्वर्यतेः
10. T_1 चारात्रवङ्गीकृत इति
11. T क्रियो
12. T_1 अत्यन्तभशुभेत्यर्थः
13. T रप्रख्याः for रन्ध्राख्याः द्र.मू.

A अत्र स्मर्यते इति स्याद्वा ।

[1]उ(द्यन्त्र)क्षत्र पूर्णत्वं रिक्तादोषविनाशकृत् ।
विवाह भुक्तिभूषासु दीक्षितानां च मुण्डने ।
बीजादिवापने चापि न निन्द्या पूर्णिका तिथिः ॥ **143** ॥
[2A]पूर्णिकेति पौर्णमासी ॥

कृष्णाष्टमीं प्रशंसन्ति बुधाः केचित् करग्रहे ।
स्वबलाद्ग्रहराश्यादि तिथ्यादि शशिनो बलात् ॥ **144** ॥

अधमं मध्यमं मध्यं मुख्यं [3]मध्यं महाफलम् ।
विंशतिस्थिथयो मुख्याः शुक्लप्रतिपदादयः ॥ **145** ॥

मध्यमाः परतः पञ्च [4]पञ्च ताः परतोऽधमाः।
सदसत् वर्गपौष्कल्यं भूतत्वशलोक ईरितः ॥ **146** ॥

भूतत्वरसतत्वांशाः [5]स्वत्रिकोणेऽजसागरे ।
निन्दिताः पुष्कराः शस्ताः समिन्मनुजिनाचलाः ॥ **147** ॥

एवं चतुर्ष्वपि दिक्षु रिक्तानि भानि पूर्णानि भानि च सम्भवन्ति । **स्तम्भ** एव चेति । [6]स्तम्भ(स्थे)ऽर्के चतुर्दिक्षु स्तम्भ एव रिक्तः स्यात् । [7]ऊर्ध्वघटाधोघटाश्च पूर्णा इत्यर्थः । पूर्णिका पौर्णमासी । स्वबलादिति । ग्रहराशितदंशानां स्वबलात् गुणाधिक्यं भवति । तिथिकरणनक्षत्रणां चन्द्रबलात् गुणाधिक्यं भवतीत्यर्थः । सदसदिति । [8]भूतत्वेत्यादिश्लोकेन मेषवृषमिथुनकर्कटकानां स्वत्रिकोणसहिनां ये पुष्करांशाः निन्दिताः इत्युक्तास्तेषां [9]पापवर्गपौष्कल्यान्निन्दितत्वं तथा मेषादीनां चतुर्णां [10]स्वत्रिकोणसहितानां ये पुष्करांशाः [11]शस्ताः इत्युक्तास्तेषां शुभवर्गपौष्कल्यात् शुभत्वमित्यर्थः । तत्वानि पञ्चविंशतिः । पञ्चविंशोऽशः । रसः षष्ठः अंशः । जिनश्चतुर्विंशतिः ।

---

1. T उद्यं नक्षत्रं
2. T_1 पौर्णिकेति
3. M मुख्यं for मध्यं
4. T_1 पञ्चा धः for पञ्च ताः
5. T_1 सत्रिकोणे, M स्यात्रिकोणे द्र.व्या.
6. T स्तम्भस्तेऽर्के
7. T_1 ऊर्ध्वघटाश्च for ऊर्ध्वाधोघटाश्च
8. T_1 तत्वेत्यादि for भूतत्वेत्यादि
9. T_1 पाववर्ग
10. T_1 सत्रिकोण
11. T_1 शान्ताः for शस्ताः

A. अत्र "पूर्णिकेति पौर्णमासी" इति ग्रन्थकर्त्रा स्वप्रयुक्तशब्दसन्देहे क्लिष्टत्वनिवारणाय व्याख्या कृता ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

चापायु[1]धाश्वशकुनद्विप[2](वा)द्ययोग-
सामुद्र[3]सामयिककुक्कुटकूटकल्पा[4](न्) ।
वस्वर्कदस्रभुजगेन्दुकराम्बु[5]पाम्बा-
शीतांशुमित्रहरिभेन्दुषु [6]पूर्वमिच्छेत् ॥ 373 ॥

जौतिःशास्त्रे पौष्ण[7]दस्रौ वसुद्वि-
[8]स्वात्यो मैत्रं [9]मूलमार्द्रत्र्यजार्काः ।
कृत्स्ने [10]शिक्षोपक्रमेऽजत्रितिष्यः ।
श्रोणास्वातीरेवती चोत्तराश्च ॥ 374 ॥

चित्रेऽदितित्वाष्ट्रसमीरमित्रा
वैद्येऽर्क[11]वस्व(श्व्य)निलेन्दुमित्राः ।
[12]वाद्ये च हस्तं नटने [13]मृगार्यौ
गाने पुनर्व[14]स्वनिलौ प्रशस्तौ ॥ 375 ॥

चापादीनां द्वादशादीनां[15]मार(म्भं) वस्वादिषु द्वादशर्क्षेषु क्रमेण कुर्यात् । वसुभे चापारम्भः । अर्कभे [16]खड्गाद्यायुधारम्भः । अश्वशास्त्र-शकुनशास्त्र-गजशास्त्र-वाद्यशास्त्र-योगशास्त्र-सामुद्रिकशास्त्रेषु क्रमात् दस्र[17]भुज[ग]र्क्षेन्दु भहस्तवारुणा[18]दित[यः] शस्ताः । सामयिके सामयाख्ये शीतांशुभं, कुक्कुटशास्त्रे मित्रभं, कूटविद्यायां कैतवविद्यायां श्रवणभं, कल्पेष्विन्दुभंम् । अम्बा मातृभम् । अत्र बृहस्पतिः "मैत्रं कुक्कुटशास्त्रे [19]स्यादायुर्वेदे गजाश्वयोः । वारुणं योगशास्त्रेषु समयेष्विन्दुभं शुभम् ॥ वैष्णवं सुप्रशंसन्ति मायाचौरादिकैतवे । वासवः स्याद्धनुर्वेदे चायुर्वेदे विशेषतः । भेरीतालादिशास्त्रेषु नाट्ये सामुद्रिकाह्वये । हस्तस्तिष्यस्तथा-दित्यः सङ्गीते सौम्यमेव च ॥ सार्पं शाकुनकज्ञाने वेदे रोहिण्यही शुभौ ।" इत्यादि ।

---

1. T_1 पाठः ।T धाश्चशकुन
2. T पाद्य द्र.व्या.
3. T_1 सामियिकुकुकुट
4. T त् for न्
5. M पाठः ।T पाम्रा
6. T पूर्वमुच्छेत् । M पूर्वमुच्छत् । T_1 पाठः
7. T_1 दस्यौ
8. T_1 स्वान्त्यौ
9. T_1 मूलगार्द्राद्वित्र्यजार्काः
10. T_1 शिक्षोचक्रमे
11. T वस्वश्यनि
12. M पाठः । T वेदे द्र.व्या.
13. T_1 मृगेर्ये
14. T_1 स्वनिले
15. T मारम्भात्
16. T_1 खङ्गा
17. T भुजर्क्षेन्दु द्र.मू.
18. T दित for दितयः द्र.मू.
19. T_1 स्यादायुर्वेदं

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

[1]दिश्युदेत्यष्टमीस्ता सा दिङ्नाड्यन्तः कवेर्दिशि।
अनया विधयान्येषु चैतत्सर्वं समुन्नयेत् ॥ 49 ॥
कालो नेयो नमो नागी नभो नारी न तत्पुनः।
सूक्ष्मा [2] विष्टिः परैरुक्ता शिरसो वा तिलोदकम् ॥ 50 ॥
न्यग्रोधः किंशुको वेणुः कारस्करविकङ्कतौ।
घातकी स्नुहिकर्णी च [3] विष्टिवृक्षा इमे स्थिताः ॥ 51 ॥
अन्धयोगे तु तत्काले [4] विष्टिवृक्षाः स्वदिक्स्थिताः।
राजचोरमृगादिभ्यो रक्षां कुर्वन्ति भाविताः ॥ 52 ॥
दाक्षं यज्ञं संहरता पुरेशेनैव निर्मिताः।
वीरभद्रांशजाश्चैते कुक्कुरा इति भावनाः ॥ 53 ॥

तिथौ यामं यामे नाडिकां स्वदिशं चाह। [5]भकारेण चतुर्थी तिथिः, उकारेण पञ्चमी दिक्पश्चिमाख्या, तिथौ पञ्चमो यामश्च। तस्मिन् यामे पञ्चमीनाडिका च। पञ्चमनाडिकान्ते विष्ट्युदय इत्यर्थः। एवं हलातिथिर्वेद्या। अचादिग्यामनाडिका वेद्याः। [A]गूर्शिं दृढ इति कृष्णपक्षे। अस्य विवरणं चतुर्थ्यामिति। दिङ्नाड्यन्त इति। अष्टम्यां दशमनाडिकान्ते विष्टिः एकयामं नाडीकाद्वयं चातीत्येत्युक्तत्वात्। मतान्तरेण सूक्ष्मविष्टेर्नाडिकां दिशं चाह - **कालो** नेय इति। कालः [6] ए(क)त्रिंशन्नाडिका। शि इति पश्चिमा दिक्। एवं चतुर्थ्यां नेय इति। दशमी नाडिका, र इत्याग्नेयी दिक्। एवमष्टम्याम्। न्यग्रोधादयो विष्टिवृक्षाः। किंशुकं [B] मुरिक्क। विकङ्कतं वैय्यङ्कतम्। घातकि आरुपुलि। घातकि तातिरि इति च पठ्यते। स्नुहि कर्णी। अन्धयोगे दृष्टिहीनदिने। तत्काले विष्ट्युदयकाले। स्वदिक्स्थिताः विष्टिदिशि स्थापिताः। भाविताः वक्ष्यमाणविष्टिरूपा इति [7] ध्या(त्वा)विष्टिमन्त्रं जप्त्वा। कुक्कुराः शुनक्यः।

---

1. T_1 दिश्यदेर्यष्टमीस्था
2. T_1 वृष्टिः
3. T_1 वृष्टिः
4. T_1 वृष्टिः
5. T_1 धकोरण
6. T एतत्रिंशन्नदिका
7. T ध्याताः

A. अस्य मूलं न दृश्यते। मूले ग्रन्थपातो वा।

B. मरिक्क, आरुपुलि इत्यादिपदैः व्याख्याकारः स्वमातृभाषापदैः व्याख्यानं करोति इति भासते।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

मेषादिमः सपरशुः स चापौ नृयुगन्तिमौ ।
[1]सिंहपाथोनयोर्मध्यौ [2]तथा कलशमध्यमः ।। 427 ।।

मृगतौल्यन्तिमौ [3]चापपूर्वञ्चाप्यथ वह्नियुक् ।
[4]मीनान्त्यः कुम्भमध्यश्च [5]वृषाद्यश्चाथ सर्पयुक् ।
[6]कर्कटान्त्यश्च मीनान्त्यो वृश्चिकस्यादिमावपि ।। 428 ।।

आस्थानादिप्रवेशे च निर्गत्यानुप्रवेशने ।
[7]कवाटस्थापने चैव गृहोपक्रमवद्विधिः ।। 429 ।।

[8]इति गृहविधिः ।। अथ गृहप्रवेशविधिः ।।

पुरो दक्षिणगे शुक्रे कर्क्रिस्त्रीघटगे रवौ ।
रोग[9]सं(ज्ञे) चरे राशौ द्वन्द्वे वा न विशेत् गृहम् ।। 430 ।।

---

[10]सर्पाग्निशस्त्रयुतद्रेक्काणानाह - **मेषादिम** इति । आस्थानादि आस्थानमण्डपादि । [11](गृ)हविधिः ।। अथ गृहप्रवेशविधिः । **पुरो** दक्षिणगे इति । पुरुषो यां दिशमभिमुखीकृत्य प्रविशति, तद्दिङ्मुखस्य पुरुषस्याग्रतः शुक्रो नेष्टः । तथा दक्षिण भागगतश्च नेष्टः । तस्य स्थितिस्तु त्रिधा कल्प्यते । [12]पूर्वस्यां पश्चिमस्यां वा यत्र शुक्रो दृश्यते तत्र [13]स्थितः स भवति । अथवा उदयस्थः पूर्वदिशि, चतुर्थस्थ उत्तरस्यां सप्तमस्थः पश्चिमदिशि, दशमस्थो दक्षिणस्यामिति । अथवा कृत्तिकामघामित्रश्रविष्ठादिषु [14]दिग्भेषु यत्र स्थितस्तस्यां दिशि स भवतीति । तथा च श्रीपतिः - "उदयति दिशि यस्यां याति यत्र [15](भ्रम)द्वा, विचरति च भचक्रे येषु दिग्वारभेषु । त्रिविधमिह सितस्य प्रोच्यते सम्मुखत्वं मुनिभिरुदित एव त्यज्यते तत्र यत्नात् ।।" इति । दक्षिणगतः शुभः शुक्र इति च कैश्चिदुक्तम् । अतः पक्षद्वये विषयभेदो निरूप्यः ।

---

1. M पाठः । T सिंहपार्थोत
2. M आद्यश्च धनुषस्तथा
3. M चापि सचापश्चाथ
4. T_1 मीनान्तं
5. T_1 वृषाद्यश्वाथ
6. T_1 कर्कटान्त्यश्व, M कर्कटान्त्यौ च
7. T_1 कपाट
8. T_1 "इति" पदं नास्ति
9. T संज्ञो
10. T_1 सर्पानिशस्त्र
11. T ग्रह
12. T_1 पूर्वस्यात्
13. T_1 स्थितिः
14. T_1 दिग्भ्येषु
15. T भूमाद्वा

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

[1]तेष्ववेति तदा शिष्टैर्नियमः संश्रितः किल ।
अष्टम्येकादशी षष्ठी शुक्लपक्षे चतुर्दशी ॥ 585 ॥

एताः परयुताः शस्ताः पराः पूर्वेण संयुताः ।
एकादश्यौ [2]कुहूश्चोर्ध्वयुता [3]राकामुकुन्दभौ ॥ 586 ॥

पूर्वान्तिमौ बुधैर्विष्णु[4]पञ्चकत्वेन [5]कीर्तिताः ।
पूर्णा [6]पूर्वेद्युरन्येद्युरप्यल्पैकादशी यदा ॥ 587 ॥

तदा पूर्वां गृही भिक्षुः परां भक्तो [7]द्वयी भजेत् ।
एकादशी यदान्येद्युर्नकिञ्चित् दृश्यते तदा ॥ 588 ॥

उपोष्या दशमीयुक्ताप्यन्यथैषातिनिन्दिताः ।
[8]विद्धाप्येकादशी ग्राह्या [9]परतो द्वादशी न चेत् ॥ 589 ॥

अविद्धापि च विद्धा स्यात् परतो द्वादशी यदि ।
अरुणोदयमाश्रित्य पौराणिकमतानुगाः ॥ 590 ॥

---

[10]तदा तेषु बहुवचनान्तयच्छब्दोदितेषु तेषु प्रतिपत्पादेष्वेव विधिर्भवति । न तु [11]पर्वान्त्यपादे इति शिष्टैर्नियमः संश्रितः । किलेति वार्तायाम् । याममात्रा प्रतिपदस्ति चेदपि प्रतिपत्पादत्रये विधिरस्त्येव । तथा च स्मृतिः "पूर्वाह्णे वाथ मध्याह्ने यदि पर्व [12]समाप्यते । उपोष्य तत्र पूर्वेद्युस्तदहर्याग इष्यते ।" अपराह्णेऽथवा रात्रौ यदि पर्व समाप्यते । उपोष्य तस्मिन्नहनि श्वो भूते याग इष्यते ॥" इति । अथोपवासविधिः । **अष्टमीति** । [13]परयुता परेऽहनीत्यर्थः । कुहूरमावास्या । राका पौर्णमासी । विष्णुपञ्चकमिति संज्ञा । पूर्णा पूवेद्युः दशमीरहितेत्यर्थः । गृही [14]गृहस्थः । भिक्षुः सन्यासी । विद्धा दशमीसहिता

---

1. T_1 तेष्ववेति
2. T_1 कु.....श्चोर्ध्व
3. T_1 रार्कमुकुन्दभौ द्र.व्या.
4. T_1 पञ्चतत्वेन द्र.व्या.
5. M पाठः । T कीर्तितौ
6. M पाठः । T पुर्वद्युः
7. T_1 द्वयं
8. T_1 विद्याप्येका द्र.व्या.
9. T_1 तथा M परेतो
10. T_1 तदाषु for तदा तेषु
11. T_1 पाठः । T पूवान्त्य
12. T_1 समाह्यते
13. T_1 पाठः । T वारयुताः
14. T_1 गृहस्वः

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥

दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण [2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय [3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥

शिशिर [4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यऋतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने [5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः [6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]र्भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोवारि इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

---

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥

दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण [2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय [3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥

शिशिर [4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यदृतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने [5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः [6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]र्भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् ।
विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोर्वारे इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां ''बृहत्संहिता'' ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

''अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।''

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

''चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः'' ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अथौषधशस्त्रकर्मादिविधिः ॥

[1]मा(र्त)ण्डाश्विसमीरमित्रवरुणादित्योत्तरारेवती-
चित्राविष्णुशशाङ्कतिष्यवसुषु [2]प्राजेषभे भेषजम् ।
कुर्यादर्कबुधार्यशुक्रशशभृद्वारोदये मङ्गले
रिक्तायां चरभेऽङ्गनासमुदये शुद्धेऽरिदाराष्टमे ॥ 693 ॥

[3]रौद्रेन्द्रोरगमूलभेषु दिनकृत् पुत्रारवारोदये
रिक्तायां क्रियकर्कितौलिवनितालग्ने विशुद्धेऽष्टमे ।
क्रूरेषु प्रबलेषु कर्तुरनुकूले च काले द्विजैः
कृत्वाशीर्विदधीत शस्त्रहुतभूक्[4]क्षारादियोगं बुधः ॥ 694 ॥

पापवारोडु तत्त्र्यंशे पापराश्युदये नृणाम् ।
पापदृष्टे क्रियाः कुर्यादौषधीः कुष्ठरोगिणाम् ॥ 695 ॥

[A]चित्रा[5]शतभिषगार्द्राद्युंक्षैरक्षोगणं यथा ।
रामोदि[6]ग्भवनधूमरेणुः शूलमशेषं विनाशयति ॥ 696 ॥

अथ औषधशस्त्रकर्मादिविधिः - [7]मा(र्त)ण्डेति। भेषजं कुर्यात् भेषजयोगं चूर्णक्षारादिसम्पादनं कुर्यादित्यर्थः । मङ्गले विष्ट्यादिरहिते काले । शस्त्र[8]हुतभु(क्)क्षारादियोगं शस्त्रहुत[9]भु(क्)क्षारादि प्रयोगम् । आदिशब्देन श्रृङ्गस्थापनादि गृहीतम् । उडुनः पापत्वमुग्रसंज्ञया कल्प्यम् । औषधीः क्रियाः औषधक्रियाः । औषधैरितिवा । चित्रेति चित्रादितः क्रमात्, शतभिषगादितः उत्क्रमात्, आर्द्रादितः क्रमादित्येवम् । सेवमानो [10]दिग्भवन धूमरेणुर्दशभ्यो ग्रहेभ्यो गृहीतः । [11]शूलमशेषं विनाशयति यथा रक्षोगणं रामः ।

---

1. T मार्ताण्डा
2. T_1 प्राञ्चेश भे
3. T_1 रौन्द्रेन्द्रोरग
4. T_1 क्षराय
5. M पाठः । T शतभिङ्गार्द्रा
6. M, T_1 दि भवनधूमरेणुः
7. T मार्ताण्ड
8. T हुतभुक्षारा द्र.मू.
9. T हुतभुक्षारा द्र.मू.
10. T_1 दिग्भवधूमरेणुर्दशलो
11. T_1 शूलशेषं

A. अत्र ''चित्राशतभिषगार्द्राद्यर्क्षै रक्षोगणं यथा'' इति भवेद्वा ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्त्रिभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते ।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

लोके दैनन्दिनजीवने मुहूर्तस्य प्राधान्यम्

गर्भाधानादिसंस्कारविशेषेषु मुहूर्तानां प्राधान्यं सिद्धमेवास्ति। मानवस्य दैनन्दिनजीवने अपि मुहूर्ताः प्रमुखं स्थानमावहन्ति। लोकेऽस्मिन् अनुभववेद्योऽयं विषयः यत्पामरात् पण्डितपर्यन्तं सर्वेऽपि स्वस्वनित्यकार्येषु कालानुरोधेनैव कार्याणि अनुतिष्ठति । कृषिकः कर्षणार्थं, बीजवापनार्थं, फलकर्तनार्थं च निर्दिष्टकालमनुलक्ष्यैव प्रवर्तते। एवं क्रयविक्रयादिव्यवहारे, गृहप्रवेशनिर्माणादिषु, वापीतटाकादिखनने सुमुहूर्तमनुरुध्य जनः प्रारभते । प्रयाणौषधसेवनादिष्वपि कालस्यानुकूल्यं जनैरन्विष्यते। एतेन सामान्ये दैनिकव्यवहारे मुहूर्तस्य प्राधान्यं कियदस्तीति सुष्ठु अभिव्यज्यते।

मुहूर्तग्रन्थेषु सामान्यतः प्रतिपाद्यमानविषयः

प्रत्येकं कर्मविशेषस्य फलावाप्तये शुभाशुभकालनिर्णयार्थमेव मुहूर्थगन्थाः प्रवृत्ता इति प्रागेवोक्तम्। सामान्यतः मुहूर्तग्रन्थेषु तिथि-वार-नक्षत्रयोगकरणानां परस्परयोगवशात् शुभाशुभयोगास्तेषां तिथ्यादीनामधिदेवताश्च उच्यन्ते । त्याज्यप्रकरणम्, सङ्क्रान्तिविचारः, पुण्यकालनिर्णयः, प्रत्येकं संक्रान्तिवशाच्छु-भाशुफलमित्यादीनि विचार्यन्ते मुहूर्तग्रन्थेषु । पुनश्च ग्रहगोचारविषयः, ग्रहाणां वेधस्थानानि, चन्द्रबलं, जन्मादिनवताराणां विचारः, ग्रहदोषनिवृत्यर्थं धार्यद्रव्याणि इत्याद्यपि विषयः प्रोच्यते।

गर्भाधानादिसंस्कारविशेषाणामुपयुक्तमुहूर्ताः, विवाहे वधूवरमेलापने कूटानि, गुरुशुक्रयोः बालावृद्धत्वं, राजाभिषेकः, यात्राप्रकरणं, यात्रायां जनितदुष्टदोषाणां शान्तिः, वास्तुविचारः गजादिविविधायानां स्वरूपकथनं, सौधनिर्माणविधिः इत्यादिविचाराश्च मुहूर्तग्रन्थेषु प्रस्तूयन्ते।

मुहूर्तग्रन्थेषु देशभेदेन तत्तद्देशानुष्ठानकर्मविशेषाणां मुहूर्ताः भिन्नाः भवन्ति। यतो हि अस्माकं देशे प्रदेशभेदेन आचार भेदोऽपि संदृश्यते। उत्तरभारतीयानां दक्षिणभारतीयानां वा सम्प्रदायविशेषकारणात् मुहूर्तग्रन्थेषु व्यत्यासः स्पष्टं भवति। दक्षिणेऽपि केरळीयमुहूर्तग्रन्थेषु किञ्चिद्वैलक्षण्यं गोचरीक्रियते।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

[1]उ(द्यन्त्र)क्षत्र पूर्णत्वं रिक्तादोषविनाशकृत्।
विवाह भुक्तिभूषासु दीक्षितानां च मुण्डने।
बीजादिवापने चापि न निन्द्या पूर्णिका तिथिः ॥ 143 ॥
[2A]पूर्णिकेति पौर्णमासी ॥

कृष्णाष्टमीं प्रशंसन्ति बुधाः केचित् करग्रहे।
स्वबलाद्ग्रहराश्यादि तिथ्यादि शशिनो बलात् ॥ 144 ॥

अधमं मध्यमं मध्यं मुख्यं [3]मध्यं महाफलम्।
विंशतिस्थिथयो मुख्याः शुक्लप्रतिपदादयः ॥ 145 ॥

मध्यमाः परतः पञ्च [4]पञ्च ताः परतोऽधमाः।
सदसत् वर्गपौष्कल्यं भूतत्वशलोक ईरितः ॥ 146 ॥

भूतत्वरसतत्वांशाः [5]स्वत्रिकोणेऽजसागरे।
निन्दिताः पुष्कराः शस्ताः समिन्मनुजिनाचलाः ॥ 147 ॥

एवं चतुर्ष्वपि दिक्षु रिक्तानि भानि पूर्णानि भानि च सम्भवन्ति। **स्तम्भ** एव चेति। [6]स्तम्भ(स्थे)ऽर्के चतुर्दिक्षु स्तम्भ एव रिक्तः स्यात्। [7]ऊर्ध्वघटाधोघटाश्च पूर्णा इत्यर्थः। पूर्णिका पौर्णमासी। स्वबलादिति। ग्रहराशितदंशानां स्वबलात् गुणाधिक्यं भवति। तिथिकरणनक्षत्रणां चन्द्रबलात् गुणाधिक्यं भवतीत्यर्थः। सदसदिति। [8]भूतत्वेत्यादिश्लोकेन मेषवृषमिथुनकर्कटकानां स्वत्रिकोणसहिनां ये पुष्करांशाः निन्दिताः इत्युक्तास्तेषां [9]पापवर्गपौष्कल्यान्निन्दितत्वं तथा मेषादीनां चतुर्णां [10]स्वत्रिकोणसहितानां ये पुष्करांशाः [11]शस्ताः इत्युक्तास्तेषां शुभवर्गपौष्कल्यात् शुभत्वमित्यर्थः। तत्वानि पञ्चविंशतिः। पञ्चविंशोऽशः। रसः षष्ठः अंशः। जिनश्चतुर्विंशतिः।

---

1. T उद्यं नक्षत्रं
2. T_1 पौर्णिकेति
3. M मुख्यं for मध्यं
4. T_1 पञ्चा धः for पञ्च ताः
5. T_1 सत्रिकोणे, M स्यात्रिकोणे द्र.व्या.
6. T स्तम्भस्तेऽर्के
7. T_1 ऊर्ध्वघटाश्च for ऊर्ध्वाधोघटाश्च
8. T_1 तत्वेत्यादि for भूतत्वेत्यादि
9. T_1 पाववर्ग
10. T_1 सत्रिकोण
11. T_1 शान्ताः for शस्ताः

A. अत्र "पूर्णिकेति पौर्णमासी" इति ग्रन्थकर्त्रा स्वप्रयुक्तशब्दसन्देहे क्लिष्टत्वनिवारणाय व्याख्या कृता।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां ''बृहत्संहिता'' ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

''अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।''

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

''चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः'' ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

मेषादिमः सपरशुः स चापौ नृयुगन्तिमौ ।
[1]सिंहपाथोनयोर्मध्यौ [2]तथा कलशमध्यमः ।। 427 ।।

मृगतौल्यन्तिमौ [3]चापपूर्वञ्चाप्यथ वह्नियुक् ।
[4]मीनान्त्यः कुम्भमध्यश्च [5]वृषाद्यश्चाथ सर्पयुक् ।
[6]कर्कटान्त्यश्च मीनान्त्यो वृश्चिकस्यादिमावपि ।। 428 ।।

आस्थानादिप्रवेशे च निर्गत्यानुप्रवेशने ।
[7]कवाटस्थापने चैव गृहोपक्रमवद्विधिः ।। 429 ।।

[8]इति गृहविधिः ।। अथ गृहप्रवेशविधिः ।।

पुरो दक्षिणगे शुक्रे कर्क्रिस्त्रीघटगे रवौ ।
रोग[9]सं(ज्ञे) चरे राशौ द्वन्द्वे वा न विशेत् गृहम् ।। 430 ।।

---

[10]सर्पाग्निशस्त्रयुतद्रेक्काणानाह – **मेषादिम** इति । आस्थानादि आस्थानमण्डपादि । [11](गृ)हविधिः ।। अथ गृहप्रवेशविधिः । **पुरो** दक्षिणगे इति । पुरुषो यां दिशमभिमुखीकृत्य प्रविशति, तद्दिङ्मुखस्य पुरुषस्याग्रतः शुक्रो नेष्टः । तथा दक्षिण भागगतश्च नेष्टः । तस्य स्थितिस्तु त्रिधा कल्प्यते । [12]पूर्वस्यां पश्चिमस्यां वा यत्र शुक्रो दृश्यते तत्र [13]स्थितः स भवति । अथवा उदयस्थः पूर्वदिशि, चतुर्थस्थ उत्तरस्यां सप्तमस्थः पश्चिमदिशि, दशमस्थो दक्षिणस्यामिति । अथवा कृत्तिकामघामित्रश्रविष्ठादिषु [14]दिग्भेषु यत्र स्थितस्तस्यां दिशि स भवतीति । तथा च श्रीपतिः - "उदयति दिशि यस्यां याति यत्र [15](भ्रम)द्वा, विचरति च भचक्रे येषु दिग्वारभेषु । त्रिविधमिह सितस्य प्रोच्यते सम्मुखत्वं मुनिभिरुदित एव त्यज्यते तत्र यत्नात् ।।" इति । दक्षिणगतः शुभः शुक्र इति च कैश्चिदुक्तम् । अतः पक्षद्वये विषयभेदो निरूप्यः ।

---

1. M पाठः । T सिंहपार्थोत
2. M आद्यश्च धनुषस्तथा
3. M चापि सचापश्चाथ
4. T_1 मीनान्तं
5. T_1 वृषाद्यश्वाथ
6. T_1 कर्कटान्त्यश्व, M कर्कटान्त्यौ च
7. T_1 कपाट
8. T_1 "इति" पदं नास्ति
9. T संज्ञो
10. T_1 सर्पानिशस्त्र
11. T ग्रह
12. T_1 पूर्वस्यात्
13. T_1 स्थितिः
14. T_1 दिग्भ्येषु
15. T भूमाद्वा

[1]एकान्त(रा) दिनकरे तिथयो द्वितीया-
पूर्वा धनुःशफरयोर्वृषकुम्भयोश्च ।
कर्क्याजयोश्च मिथुनाबलयोर्मृगेन्द्र-
[2]कोप्यों[3]स्तुलामकरयोश्च भवन्ति दग्धाः ॥ 789 ॥

अथ वारविषयः ॥

सूर्यादितः शिवगु[4](हौ) शिवविष्णुकेन्द्र-
कालाः क्रमेण पतयः कथिता ग्रहाणाम् ।
बहन्यम्बुभूमिहरि[5](श)क्रशशी[6]विरि(ञ्च्य)-
[7]स्तेषां पुनर्मुनिवरैः प्रतिदेवताश्च ॥ 790 ॥

राजाभिषेकोत्सवयानसेवा-
गोवह्निमन्त्रौषधशस्तकर्म ।
सुवर्णताम्रोर्मिकचर्मकाष्ठ-
सङ्ग्रामवहृन्यादि खौ विदध्यात् ॥ 791 ॥

शाखाब्जमुक्तारजतेक्षु भोज्य-
स्त्रीवृष्यकृष्यम्बुविभूषणाद्यम् ।
गीतक्रतुक्षीरविकारश्रृङ्गि-
[A]पुष्याम्ब[8]रारम्भणमिन्दुवारे ॥ 792 ॥

एकान्तराः समसंख्या इत्यर्थः । दिनकरे [9]धनुःशफरादिराशिद्वन्द्वेषु स्थिते । वारदेवतां तत्कर्म चाह- सूर्यादित इति । को ब्रह्मा । ग्रहाणां [10]वारत्मकानाम् । ऊर्मिकमङ्गुलीयकम् ।

---

1. T एकान्तरो
2. T_1 कार्प्यो
3. T_1 तुलारकरयोश्च T तुलामकयोश्च
4. गुहा
5. T शुक्र
6. T विरिञ्चा
7. T_1 हि तेषां
8. T_1 णारम्भण
9. T_1 यनुः
10. T_1 वागात्मकानम्

A. अत्र "पुष्ट्याम्बारारम्भण" इति भवेद्वा ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

मेषादिमः सपरशुः स चापौ नृयुगन्तिमौ ।
[1]सिंहपाथोनयोर्मध्यौ [2]तथा कलशमध्यमः ॥ 427 ॥

मृगतौल्यन्तिमौ [3]चापपूर्वञ्चाप्यथ वह्नियुक् ।
[4]मीनान्त्यः कुम्भमध्यश्च [5]वृषाद्यश्चाथ सर्पयुक् ।
[6]कर्कटान्त्यश्च मीनान्त्यो वृश्चिकस्यादिमावपि ॥ 428 ॥

आस्थानादिप्रवेशे च निर्गत्यानुप्रवेशने ।
[7]कवाटस्थापने चैव गृहोपक्रमवद्विधिः ॥ 429 ॥

[8]इति गृहविधिः ॥ अथ गृहप्रवेशविधिः ॥

पुरो दक्षिणगे शुक्रे कर्क्रिस्त्रीघटगे रवौ ।
रोग[9]सं(ज्ञे) चरे राशौ द्वन्द्वे वा न विशेत् गृहम् ॥ 430 ॥

---

[10]**सर्पाग्निशस्त्रयुतद्रेक्काणानाह - मेषादिम** इति । आस्थानादि आस्थानमण्डपादि । [11](गृ)हविधिः ॥ अथ गृहप्रवेशविधिः । **पुरो** दक्षिणगे इति । पुरुषो यां दिशमभिमुखीकृत्य प्रविशति, तद्दिङ्मुखस्य पुरुषस्याग्रतः शुक्रो नेष्टः । तथा दक्षिण भागगतश्च नेष्टः । तस्य स्थितिस्तु त्रिधा कल्प्यते । [12]पूर्वस्यां पश्चिमस्यां वा यत्र शुक्रो दृश्यते तत्र [13]स्थितः स भवति । अथवा उदयस्थः पूर्वदिशि, चतुर्थस्थ उत्तरस्यां सप्तमस्थः पश्चिमदिशि, दशमस्थो दक्षिणस्यामिति । अथवा कृत्तिकामघामित्रश्रविष्ठादिषु [14]दिग्भेषु यत्र स्थितस्तस्यां दिशि स भवतीति । तथा च श्रीपतिः - "उदयति दिशि यस्यां याति यत्र [15](भ्रम)द्वा, विचरति च भचक्रे येषु दिग्वारभेषु । त्रिविधमिह सितस्य प्रोच्यते सम्मुखत्वं मुनिभिरुदित एव त्यज्यते तत्र यत्नात् ॥" इति । दक्षिणगतः शुभः शुक्र इति च कैश्चिदुक्तम् । अतः पक्षद्वये विषयभेदो निरूप्यः ।

---

1. M पाठः । T सिंहपार्थोत
2. M आद्यश्च धनुषस्तथा
3. M चापि सचापश्चाथ
4. T_1 मीनान्तं
5. T_1 वृषाद्यश्वाथ
6. T_1 कर्कटान्त्यश्व, M कर्कटान्त्यौ च
7. T_1 कपाट
8. T_1 "इति" पदं नास्ति
9. T संज्ञो
10. T_1 सर्पानिशस्त्र
11. T ग्रह
12. T_1 पूर्वस्यात्
13. T_1 स्थितिः
14. T_1 दिग्भ्येषु
15. T भूमाद्वा

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥

दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण[2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय [3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥

शिशिर[4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यदृतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने[5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः [6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोवरि इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

---

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां ''बृहत्संहिता'' ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

''अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।''

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

''चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः'' ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

मुहूर्तरत्नम्

यत्स्वातन्त्र्यकलाकालश्चिल्लवो ज्योतिषां गणः ।
चन्द्रभूषमदः पूर्णचिदानन्दमहः श्रये ॥ 1

सुवर्णचूतप्रमुखैः ज्योतिःशास्त्राब्धि[1] चुम्बिभिः ।
गोपितापि मुहूर्तोक्तिर्दिङ्मात्रेणेह दृश्यते ॥ 2

---

[2]श्रीगणपतये नमः । अविघ्नमस्तु ।
अरुणस्वर्णसङ्काशं लसद्बालेन्दुभूषणम् ।
अर्धनारीश्वरं ज्ञाननिधिं वन्दे कृपालयम् ॥
गोविन्दपूज्यपादेन कृपासंसिक्तचेतसा ।
मुहूर्तागमदुग्धाब्धेर्मुहूर्तमणिरुद्धृतः ॥
तस्मिंस्तच्छिष्यपौत्रेण (कि)[3]यांश्चित् परमादिना ।
भागो [4]विव्रियते स्वल्पमीश्वरेण यथाश्रुतम् ॥

यत्स्वातन्त्र्येति । चिल्लवो ज्ञानकलाः । यस्येति शेषम् । [A]उ स्वेन्द्रियेण प्रत्यक्षीकृतत्वात् । श्रये सेवां करोमि । इह कालग्रहात्मकस्त्रे स्तवनसामर्थ्यात् कालग्रहाश्रितं ज्योतिःशास्त्रमभिधीयत इति प्रदर्शितं [5]**सुवर्ण**चूतः इति । इह वक्ष्यमाणे प्रबन्धे । मुहूर्तोक्तिर्मुहूर्तागमपाठः । । असमस्ततया सारभूतेति यावत् । दृश्यते प्रदर्श्यते । या च [6]सुवर्णचूतादिभिः संवृता, मुहूर्तोक्तिः सर्वसिद्धिसंज्ञिता, सापि दिङ्मात्रेण [7]प्रदर्श्यते इति सा सुवर्णचूत इति स्वग्रामजो द्विजवर उच्यते । पूर्वं केनचित् द्विजमुख्येन सर्वसि मुहूर्तशास्त्रं कृतम् । तत् कैश्चिदनङ्गीकृतमभवत् । ततस्तद्द्विजवरहित

---

1. T_1 चुञ्चुभिः
2. T_1 इयं पङ्क्तिर्मातृकायां नास्ति ।
3. T क्रियांश्चित्
4. T_1 भागे
5. T_1 सुवर्ण**सूच इति** द्र.मृ.
7. T_1 सुवर्ण**सूचादिसिक्ते**वित
8. T_1 व्रदश्यते

A. अत्र 'अद' इति भवेद्वा ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥

दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण[2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय[3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥

शिशिर[4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यदृतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने[5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः[6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]र्भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोर्वारे इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

---

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां ''बृहत्संहिता'' ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

''अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।''

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

''चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः''॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते ।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां ''बृहत्संहिता'' ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

''अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।''

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

''चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः'' ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥

दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण[2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय[3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥

शिशिर[4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यऋतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने[5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः[6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]र्भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोवारि इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

---

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥
दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण[2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय [3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥
शिशिर [4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यदृतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने [5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः [6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोर्वारे इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

---

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां ''बृहत्संहिता'' ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

''अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।''

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

''चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः'' ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥
दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण[2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय[3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥
शिशिर[4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यऋतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने[5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः[6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]र्भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोवरि इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

---

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

[1]उ(द्यन्त्र)क्षत्र पूर्णत्वं रिक्तादोषविनाशकृत्।
विवाह भुक्तिभूषासु दीक्षितानां च मुण्डने।
बीजादिवापने चापि न निन्द्या पूर्णिका तिथिः ॥ **143** ॥
[2A]पूर्णिकेति पौर्णमासी ॥

कृष्णाष्टमीं प्रशंसन्ति बुधाः केचित् करग्रहे।
स्वबलाद्ग्रहराश्यादि तिथ्यादि शशिनो बलात् ॥ **144** ॥

अधमं मध्यमं मध्यं मुख्यं [3]मध्यं महाफलम्।
विंशतिस्थिथयो मुख्याः शुक्लप्रतिपदादयः ॥ **145** ॥

मध्यमाः परतः पञ्च [4]पञ्च ताः परतोऽधमाः।
सदसत् वर्गपौष्कल्यं भूतत्वशलोक ईरितः ॥ **146** ॥

भूतत्वरसतत्वांशाः [5]स्वत्रिकोणेऽजसागरे।
निन्दिताः पुष्कराः शस्ताः समिन्मनुजिनाचलाः ॥ **147** ॥

एवं चतुर्ष्वपि दिक्षु रिक्तानि भानि पूर्णानि भानि च सम्भवन्ति। **स्तम्भ** एव चेति। [6]स्तम्भ(स्थे)ऽर्के चतुर्दिक्षु स्तम्भ एव रिक्तः स्यात्। [7]ऊर्ध्वघटाधोघटाश्च पूर्णा इत्यर्थः। पूर्णिका पौर्णमासी। स्वबलादिति। ग्रहराशितदंशानां स्वबलात् गुणाधिक्यं भवति। तिथिकरणनक्षत्रणां चन्द्रबलात् गुणाधिक्यं भवतीत्यर्थः। सदसदिति। [8]**भूतत्वेत्यादि**श्लोकेन मेषवृषमिथुनकर्कटकानां स्वत्रिकोणसहिनां ये पुष्करांशाः निन्दिताः इत्युक्तास्तेषां [9]पापवर्गपौष्कल्यान्निन्दितत्वं तथा मेषादीनां चतुर्णां [10]स्वत्रिकोणसहितानां ये पुष्करांशाः [11]शस्ताः इत्युक्तास्तेषां शुभवर्गपौष्कल्यात् शुभत्वमित्यर्थः। तत्वानि पञ्चविंशतिः। पञ्चविंशोऽशः। रसः षष्ठः अंशः। जिनश्चतुर्विंशतिः।

---

1. T उद्यं नक्षत्रं
2. T_1 पौर्णिकेति
3. M मुख्यं for मध्यं
4. T_1 पञ्चा धः for पञ्च ताः
5. T_1 सत्रिकोणे, M स्यात्रिकोणे द्र.व्या.
6. T स्तम्भस्तेऽर्के
7. T_1 ऊर्ध्वघटाश्च for ऊर्ध्वाधोघटाश्च
8. T_1 तत्वेत्यादि for भूतत्वेत्यादि
9. T_1 पाववर्ग
10. T_1 सत्रिकोण
11. T_1 शान्ताः for शस्ताः

A. अत्र "पूर्णिकेति पौर्णमासी" इति ग्रन्थकर्त्रा स्वप्रयुक्तशब्दसन्देहे क्लिष्टत्वनिवारणाय व्याख्या कृता।

मेषादिमः सपरशुः स चापौ नृयुगन्तिमौ ।
[1]सिंहपाथोनयोर्मध्यौ [2]तथा कलशमध्यमः ॥ 427 ॥

मृगतौल्यन्तिमौ [3]चापपूर्वञ्चाप्यथ वह्नियुक् ।
[4]मीनान्त्यः कुम्भमध्यश्च [5]वृषाद्यश्चाथ सर्पयुक् ।
[6]कर्कटान्त्यश्च मीनान्त्यो वृश्चिकस्यादिमावपि ॥ 428 ॥

आस्थानादिप्रवेशे च निर्गत्यानुप्रवेशने ।
[7]कवाटस्थापने चैव गृहोपक्रमवद्विधिः ॥ 429 ॥

[8]इति गृहविधिः ॥ अथ गृहप्रवेशविधिः ॥

पुरो दक्षिणगे शुक्रे कर्क्रिस्त्रीघटगे रवौ ।
रोग[9]सं(ज्ञे) चरे राशौ द्वन्द्वे वा न विशेत् गृहम् ॥ 430 ॥

---

[10]**सर्पाग्निशस्त्रयुतद्रेक्काणानाह - मेषादिम** इति । आस्थानादि आस्थानमण्डपादि । [11](गृ)हविधिः ॥ अथ गृहप्रवेशविधिः । **पुरो** दक्षिणगे इति । पुरुषो यां दिशमभिमुखीकृत्य प्रविशति, तद्दिङ्मुखस्य पुरुषस्याग्रतः शुक्रो नेष्टः । तथा दक्षिण भागगतश्च नेष्टः । तस्य स्थितिस्तु त्रिधा कल्प्यते । [12]पूर्वस्यां पश्चिमस्यां वा यत्र शुक्रो दृश्यते तत्र [13]स्थितः स भवति । अथवा उदयस्थः पूर्वदिशि, चतुर्थस्थ उत्तरस्यां सप्तमस्थः पश्चिमदिशि, दशमस्थो दक्षिणस्यामिति । अथवा कृत्तिकामघामित्रश्रविष्ठादिषु [14]दिग्भेषु यत्र स्थितस्तस्यां दिशि स भवतीति । तथा च श्रीपतिः - "उदयति दिशि यस्यां याति यत्र [15](भ्रम)द्वा, विचरति च भचक्रे येषु दिग्वारभेषु । त्रिविधमिह सितस्य प्रोच्यते सम्मुखत्वं मुनिभिरुदित एव त्यज्यते तत्र यत्नात् ॥" इति । दक्षिणगतः शुभः शुक्र इति च कैश्चिदुक्तम् । अतः पक्षद्वये विषयभेदो निरूप्यः ।

---

1. M पाठः । T सिंहपार्थोत
2. M आद्यश्च धनुषस्तथा
3. M चापि सचापश्चाथ
4. T_1 मीनान्तं
5. T_1 वृषाद्यश्वाथ
6. T_1 कर्कटान्त्यश्व, M कर्कटान्त्यौ च
7. T_1 कपाट
8. T_1 "इति" पदं नास्ति
9. T संज्ञो
10. T_1 सर्पानिशस्त्र
11. T ग्रह
12. T_1 पूर्वस्यात्
13. T_1 स्थितिः
14. T_1 दिग्भ्येषु
15. T भूमाद्वा

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

खननं कूपादीनां जलभे तत्प्रोद्गमे समारभ्य ।
तद्योगलग्नकाले वरुणेऽम्बुस्रावणं कुर्यात् ॥ 155 ॥

वहुफलति सस्यजातं तत्सलिलप्लावितप्रदेशेषु ।
[1]क्रमुकाद(य)श्च तज्जनितजलप्रायिनो भूरिफलदाः स्युः ॥ 156 ॥

[2]विश्वर्क्षे तल्लग्ने कलभशि[3]रस्यंङ्कुशो निधातव्यः ।
तुरग[4]गजारूढविधिर्योगेऽस्मिन्नेव करणीया ॥ 157 ॥

श्रवणे तदुदयकाले [4a]नर(प)तिभवन[5]प्रवेशनं हितदम् ।
अभिषेकपट्टबन्धयोरपि विशिष्टस्त्वयं योगः ॥ 158 ॥

[A][6]नी[डा]करणं [7]प्रवेशनं समरे ताम्रचूडविजयार्थी ।
क्रमशो नियोजये[8]द्वसुयोगे तस्योद्गमे तज्ज्ञः ॥ 159 ॥

यत्प्रोक्तं याम्यर्क्षे शतभिषजि तदेव कर्म कुर्वीत ।
धान्यहृतिरपि तस्मिन् योगे तज्ञेन करणीयम् ॥ 160 ॥

अजपादे तल्लग्ने प्राकारनिबन्धनं प्रकुर्वीत ।
[9]तस्यैव योगलग्ने वास्त्वपि सम्यग्वि[10]धातव्यम् ॥ 161 ॥

पुनरपि तद्योगोदयकाले सेनां विनिर्दिशेद्दुर्गे ।
[11]तद्दुर्गं [12]शत्रु[13]सङ्घैरलङ्घनीयत्वमुपयाति ॥ 162 ॥

कलभो [14]बालगजः । [15]नी[डा]करणं पक्षिणामालयकरणं, प्रवेशनम् । ताम्रचूडस्य कुक्कुटाख्यविहगस्य समरे कुक्कुटयुद्धे द्वन्द्वयुद्धे । वरुणे वरुणस्यदिति ?। परीक्षार्थं जयपरीक्षार्थं कुक्कुटयोर्युद्धं प्रवर्तयन्ति हि योद्धारः ।

---

1. T क्रमुकादश्च
2. M पाठः । T विश्वामरसंस्थे कल
3. M शिरस्यङ्कुरो द्र.मू.
4. M गजारोहविधि
4a. T नरवित
5. T_1 प्रदेशनं
6. T नीलाकरणं
7. M प्रवेशनमपि समरे
8. M वसुभे तस्य समुद्गमे
9. M तत्रैव
10. M पाठः । T विधातव्यः
11. M तद्दुर्गे
12. M रिपु for शत्रु
13. T_1 संख्यैः
14. T_1 वान्यगजः
15. T नीलाकरणं

A. अत्र मूले व्याख्याने च नीलाकरणमित्येव दृश्यते । व्याख्याने "पक्षिणामालयकरणं" इत्युक्तत्वात् "नीडाकरणं" इति शोधितम् ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते ।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

कृतज्ञतानिवेदनम्

ग्रन्थस्यास्य सम्पादनकर्मणि समुचितमार्गदर्शनं कृतवद्भ्यः साहित्य-ज्योतिःशास्त्रनिष्णातेभ्यः विद्वत्तल्लजेभ्यः मद्गुरुचरणेभ्यः *डा. एम.ए. भट्टमहोदयेभ्यः* सर्वप्रथमं साञ्जलिभरं हार्दिकीं कृतज्ञतामावेदयामि ।

ग्रन्थस्यास्य मातृकाः परिशीलयितुमवकाशं प्रदत्तवतां तिरुवनन्तपुरस्थ-प्राच्यहस्तलिखितग्रन्थालयाधिकारिणां तथा मद्रपुरीस्थसर्वकारीयप्राच्य-हस्तलिखितग्रन्थालयाधिकारिणां च धन्यवादान् निवेदयामि ।

मातृकातोलने विशिष्य मलयाळलिपिमातृकावाचनकर्मणि उपकृतवद्भ्यः कीर्तिशेषेभ्यः विद्वद्धौरेयेभ्यः *डा. बालसुब्रह्मण्यमहोदयेभ्यः* तथा सुहृदे श्रीमते गीतानाथन्महोदयाय च कार्तज्ञं ज्ञापयामि ।

ग्रन्थस्यास्य प्रकाशनाय प्रेरकाः सन्ति तिरुपतिस्थराष्ट्रियसंस्कृत-विद्यापीठस्य कुलपतिचरास्तथा श्रीवेंकटेश्वरवैदिकविज्ञानसंस्थायाः प्रधाननिदेशकाः सुधीशेखराः श्रीमद्भ्यः *प्रो. एस्.बि. रघुनाथाचार्यवर्याः* तेभ्यश्च स्वीयमाधमर्ण्यं प्रकाशयामि ।

ग्रन्थस्यास्य शुभाशंसनं विलिख्य मामनुगृहीतवद्भ्यः न्यायवेदान्तादिशास्त्रनिष्णातेभ्यः तिरुपतिस्थराष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठस्य कुतिपतिपदमधितिष्ठद्भ्यः श्रीमद्भ्यः *प्रो. डि. प्रह्लादाचार्यवर्येभ्यः* सश्रद्धं कार्तज्ञं निवेदयामि ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥

दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण[2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय[3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥

शिशिर[4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यदृतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने[5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः[6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]र्भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोर्वारे इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

---

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

आस्थानगः सुमन्त्रन्य भूभृद्वोढा गजात्तभीः ।
युद्ध भीरुस्त्रसल्लीनो विप्रभोजयिताग्निगः ॥ 231 ॥

क्षुधार्तोऽश्नः [1]चरन्नत्ति नृमासं परुशक्षतः ।
[2]विवाही कन्दुकैः क्रीडन् द्यूतैर्भूपः सुदुःखितः ॥ 232 ॥

[3]शेतेऽरिसेवितो मित्रैर्जुष्टो योगी सजानिकः ।
[4]मृष्टभुग्दुग्धपो देवमर्चन् स्वस्थः सुखासनः ॥ 233 ॥

एताश्चन्द्रक्रियाः पञ्च [5]पञ्चाजादिषु राशिषु ।
प्रकल्प्य तद्गुणोपेतं केवलं वा फलं वदेत् ॥ 234 ॥

वेदर्तुशर[6]दिक्पञ्चवेदवेदेन्दुदृग्दृशः ।
दृग्वेदेन्दुदिशोऽशस्ताः शस्ताश्चन्द्रक्रियाः क्रमात् ॥ 235 ॥

आस्थानगः आस्थानमण्डपस्थः । वोढा भार्यासहितः । गजात्तभीः गजत्रस्तः । लीनः विनष्टः द्यूतैश्च क्रीडन् । मित्रैश्च [7](जु)ष्टः मित्रराजभिः सेवितः । सजानिकः जायासहितः । एताः षष्टिचन्द्रक्रियाः [8]नक्षत्रस्यैकैकस्यां नाड्यामेकैका भवति । मेषादिषु राशिषु पञ्च पञ्च क्रियाः प्रकल्प्य वर्तमानक्रियाश्रितराशेर्ग्रहसम्बन्धात् ज्ञातशु[9]भाशुभवशेन वर्तमानक्रियाफलं वदेत् । अथवा केवलं क्रियाफलमेव वदेत् । तत्प्रधानमित्यर्थः । अथ निरन्तरेण यावत्यः क्रियाः अशस्ताः पुनर्यावत्यः [10]शस्ताश्च ताः क्रमेणाह-वेदर्त्विति ।

---

1. T_1 पाठः । T चरन्नर्ति
2. M विवाहैः
3. शीते
4. मृष्टभूद्गधपो
5. T_1 पञ्चजादिषु
6. T_1 दित्यंच for दिक्पञ्च
7. T दृष्टः for जुष्टः द्र.मू.
8. T_1 नक्षत्रस्यैकस्यां
9. T_1 शुभावेशेन for शुभाशुभवशेन
10. T_1 शस्ताश्व

सुरारिकंसं पुरजस्य सेना
याम्यायनेन्दु[1]स्तनुवीर्यहीनम् ।
[2]परासरोजं सुरशोकधेनु-
रनन्द[3]रुद्धः [4]वरसूनुनार्कः ॥ 321 ॥
[5A]नानाद्रिरत्नस्य ककुत्मिकण्ठ को धर्म धरापस्य भवन्ति भोदयाः ।
अल्पे[6][ग]तोऽधिके गम्यो भोदये चन्द्रतस्तयोः ।
[7]विवरात् विकलीभूतात् [8]भु(क्त्या) नाड्यादि लभ्यते ॥ 322 ॥
तनुज्ञ शूरज्ञ [9]शशोन साधुना निशास्य दानारिपुसारराविगः ।
प्रिये वहं सेव[10]नवांगधीदिशो शिवास्तु रामस्तुरतान्तजीवकाः ॥323॥
[11]सायनार्कभुजा राशे[12]र्ग्राह्याः षड्भागजीवकाः ।
[13]स्वदेशवलकर्णघ्नलसेशसहिता स्फुटाः ॥ 324 ॥

भोदयचन्द्रयोर्योगकालज्ञानार्थमाह - **अल्पे गत** इति । तत्कालचन्द्रात् भोदये पठितवाक्यात्मके अल्पे सति तयोर्योगो गतो भवति। तत्कालचन्द्रात् भोदये अधिके सति [14]तयोर्यो(गो) गम्य एष्यः भवति। तयोर्भोदय[15]चन्द्रयोर्विवरात् लिप्तीकृतात् चन्द्रस्य भुक्त्या लिप्त्यात्मिकया नाड्यादियोगकालो भवति । नक्षत्रावस्थितापमण्डलभागस्योदयकालेऽत्र भोदयकाल इत्युक्तः । अथ मुहूर्तकालपरिज्ञानाय तत्कालछायाङ्गुलानयनमपीह प्रदर्श्यते । तत्र सायनार्क [16]भुजायाः पट्सु भागेषु पठिताः पञ्चदशसंख्या जीवाः पठ्यन्ते - **तनुज्ञेति** । अयनचलनसंस्कृतस्य तत्कालार्कस्य भुजाया एता जीवा आनीय तासु लसेशा इत्येतां जीवां स्वदेशविषुवच्छायाकर्णाङ्गुलैर्निहतां प्रक्षिपेत् । तदा स्फुटा भवन्ति ।

---

1. T_1 स्तन
2. M परं
3. M रूद्धः
4. M परं
5. M अनादिरत्न
6. T नतो द्र.व्या.
7. T_1 विपरात्
8. T भुक्तानाड्यादि द्र.व्या.
9. M शशेन ----- साधुना
10. M नवांश
11. T_1 सायकार्क
12. T_1 गृह्याः
13. M "स्वदेशवलकर्णघ्न" इत्यारभ्य ततः नवमपङ्क्तिात "शघ्यरुपाक्षकर्णके" पर्यन्त मातृकायां नास्ति।
14. T तयोर्योगे
15. T_1 चन्द्रो for चन्द्रयो
16. T_1 गुजायाः

A. अयं श्लोकः अपूर्ण एव दृश्यते।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥

दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण[2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय[3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥

शिशिर[4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यदृतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने[5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः [6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]र्भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोवरि इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

एतादृशोदाहरणानि बहून्युपलभ्यन्ते।

मूलमातृकानिर्णयः

तिरुवनन्तपुरस्थग्रन्थालयादानीता T चिह्निता मातृका मूलमातृकात्वेन स्वीकृता।

1. दोषाणां न्यूनत्वमस्यां संदृश्यते।
2. मातृकायां वर्तमानलिपिवैशिष्ट्येनात्र लिखिताक्षराणि प्राक्तनमलयाळ-भाषाक्षराणि इति स्पष्टं भवति।
3. ताडपत्रेषु वर्तते मातृकेयम्

पूर्वोक्तैरेतैः कारणैः T मातृका उपलब्धासु मातृकासु मूलमातृका भवेदिति निश्चयः कृतः।

मातृकाणां स्वरूपम्

T मातृका

The Curators Office Library, Trivandrum.
मुहूर्तरत्नं सव्याख्यानम् C.O.L. No.131.

Substance : Palm leaf Size 16 ½" x 2" Pages 155 8 lines per page.

Script : Malayalam. Complete. Subject - Astrology [55 letters per line].

Beginning :

श्रीमहागणपतये नमः। अविघ्नमस्तु।
अरुणस्वर्णसङ्काशं लसद्बालेन्दु भूषणम्।
अर्धनारीश्वरं ज्ञाननिधिं वन्दे कृपालयम्॥
गोविन्दपूज्यपादेन कृपासंसिक्तचेतसा।
मुहूर्तागमदुग्धाब्धेर्मुहूर्तमणिरुद्धृतः॥
तस्मिंस्तच्छिष्यपौत्रेण कियांश्चित्परमादिना।
भागो विव्रियते स्वल्पमीश्वरेण यथाश्रुतम्॥

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

चन्द्रांशौ विष्टिगुलिकौ राहुकेत्वादिवीक्षणम् ।
एतेषामुद्गमश्चापि यदा तत्र न शोभनः ॥ 8 ॥

मुहूर्तगोऽपि चारोऽपि दूरे तद्वा शुभक्रिया ।
वेदेषुमुनिरन्ध्राख्याः [1]सार्पमूर्द्धैकमर्गलः ॥ 9 ॥

तिथ्यर्क्षनिम्नशून्यमन्धर्क्षं दिनरुन्मृती ।
[2]कण्टकस्थूणमर्धादिप्रहारं यम[3]कण्टकम् ॥ 10 ॥

सग्रहर्क्षं च षड्दोषो [4]गुरोर्मौढ्यादयोऽवमम् ।
दिनं [5]त्रि(स्पृ)क् ति[6]थिश्चापि रिक्ता पर्वाष्टमी तथा ॥ 11 ॥

ज्येष्ठाश्लेषाग्निमूलेशत्रिपूर्वयमपित्र्यभम् ।
शूर्पर्क्षं [7](पा)पवर्गाश्च तेषां केन्द्रत्रिकोणयोः ॥ 12 ॥

स्थितिरस्तगतः शुक्रः शत्रुमूर्तिगतः शशी ।
रिःफरन्ध्रगताः सर्वे जन्मभत्रितयं तथा ॥ 13 ॥

एतेषामुद्गमः राहुकेत्वादीनां [8](पापा)नामुदयः । अत्र राहुकेत्वोः प्राथम्यप्रदर्शनात् उत्तरत्र तेषां केन्द्रत्रिकोणयोः स्थितिरिति पापानां केन्द्रत्रिकोणस्थितिनिषेधाच्च । कैश्चिदेवं [9][A] स्वर्यतेः - यस्मिन् ग्रहचारे राहुकेतू प्रधानौ स [10]चारोऽत्राङ्गीकृत इति । स चार्कगतिवशादीनांशवशाद्वा कल्प्यते ? मुहूर्तगोऽपीत्यस्मान्मौहूर्तविचारः ।

तद्वा शुभक्रिया तत्कालकृतशुभक्रि[11](या) । [12]अत्यन्तमशुभेत्यर्थः । वेदेषुमुनिर[13](न्ध्रा)ख्याः चतुःसंख्या, पञ्चसंख्या, सप्तसंख्या नवसंख्याश्च । ये दोषाः ते । एकमर्गलं एकार्गलः । अर्धादिप्रहारं अर्धप्रहरम् । या तिथिरुदयद्वितयेऽपि न दृश्यते

---

1. T_1 सार्पमूर्धैतमर्गलः
2. T कण्डक
3. T यमकण्डकम्
4. T गुर्वो
5. T त्रिसृक्र द्र.व्या.
6. T_1 थिस्थापि for तिथिश्चापि
7. T वापवर्गाश्च
8. T वावानामुदयः
9. T_1 यतेः for स्वर्यतेः
10. T_1 चारात्रवङ्गीकृत इति
11. T क्रियो
12. T_1 अत्यन्तभशुभेत्यर्थः
13. T रप्रख्याः for रन्ध्राख्याः द्र.मू.

A अत्र स्मर्यते इति स्याद्वा ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

मेषादिमः सपरशुः स चापौ नृयुगन्तिमौ ।
[1]सिंहपाथोनयोर्मध्यौ [2]तथा कलशमध्यमः ॥ 427 ॥

मृगतौल्यन्तिमौ [3]चापपूर्वञ्चाप्यथ वह्नियुक् ।
[4]मीनान्त्यः कुम्भमध्यश्च [5]वृषाद्यश्चाथ सर्पयुक् ।
[6]कर्कटान्त्यश्च मीनान्त्यो वृश्चिकस्यादिमावपि ॥ 428 ॥

आस्थानादिप्रवेशे च निर्गत्यानुप्रवेशने ।
[7]कवाटस्थापने चैव गृहोपक्रमवद्विधिः ॥ 429 ॥

[8]इति गृहविधिः ॥ अथ गृहप्रवेशविधिः ॥

पुरो दक्षिणगे शुक्रे कर्क्रिस्त्रीघटगे रवौ ।
रोग[9]सं(ज्ञे) चरे राशौ द्वन्द्वे वा न विशेत् गृहम् ॥ 430 ॥

---

[10]**सर्पाग्निशस्त्रयुतद्रेक्काणानाह - मेषादिम** इति । आस्थानादि आस्थानमण्डपादि । [11](गृ)हविधिः ॥ अथ गृहप्रवेशविधिः । **पुरो** दक्षिणगे इति । पुरुषो यां दिशमभिमुखीकृत्य प्रविशति, तद्दिङ्मुखस्य पुरुषस्याग्रतः शुक्रो नेष्टः । तथा दक्षिण भागगतश्च नेष्टः । तस्य स्थितिस्तु त्रिधा कल्प्यते । [12]पूर्वस्यां पश्चिमस्यां वा यत्र शुक्रो दृश्यते तत्र [13]स्थितः स भवति । अथवा उदयस्थः पूर्वदिशि, चतुर्थस्थ उत्तरस्यां सप्तमस्थः पश्चिमदिशि, दशमस्थो दक्षिणस्यामिति । अथवा कृत्तिकामघामित्रश्रविष्ठादिषु [14]दिग्भेषु यत्र स्थितस्तस्यां दिशि स भवतीति । तथा च श्रीपतिः - "उदयति दिशि यस्यां याति यत्र [15](भ्रम)द्वा, विचरति च भचक्रे येषु दिग्वारभेषु । त्रिविधमिह सितस्य प्रोच्यते सम्मुखत्वं मुनिभिरुदित एव त्यज्यते तत्र यत्नात् ॥" इति । दक्षिणगतः शुभः शुक्र इति च कैश्चिदुक्तम् । अतः पक्षद्वये विषयभेदो निरूप्यः ।

---

1. M पाठः । T सिंहपार्थोत
2. M आद्यश्च धनुषस्तथा
3. M चापि सचापश्चाथ
4. T_1 मीनान्तं
5. T_1 वृषाद्यश्वाथ
6. T_1 कर्कटान्त्यश्व, M कर्कटान्त्यौ च
7. T_1 कपाट
8. T_1 "इति" पदं नास्ति
9. T संज्ञो
10. T_1 सर्पानिशस्त्र
11. T ग्रह
12. T_1 पूर्वस्यात्
13. T_1 स्थितिः
14. T_1 दिग्भ्येषु
15. T भूमाद्वा

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

मेषादिमः सपरशुः स चापौ नृयुगन्तिमौ ।
[1]सिंहपाथोनयोर्मध्यौ [2]तथा कलशमध्यमः ॥ 427 ॥

मृगतौल्यन्तिमौ [3]चापपूर्वञ्चाप्यथ वह्नियुक् ।
[4]मीनान्त्यः कुम्भमध्यश्च [5]वृषाद्यश्चाथ सर्पयुक् ।
[6]कर्कटान्त्यश्च मीनान्त्यो वृश्चिकस्यादिमावपि ॥ 428 ॥

आस्थानादिप्रवेशे च निर्गत्यानुप्रवेशने ।
[7]कवाटस्थापने चैव गृहोपक्रमवद्विधिः ॥ 429 ॥

[8]इति गृहविधिः ॥ अथ गृहप्रवेशविधिः ॥

पुरो दक्षिणगे शुक्रे कर्क्रिस्त्रीघटगे रवौ ।
रोग[9]सं(ज्ञे) चरे राशौ द्वन्द्वे वा न विशेत् गृहम् ॥ 430 ॥

---

[10]सर्पाग्निशस्त्रयुतद्रेक्काणानाह – **मेषादिम** इति । आस्थानादि आस्थानमण्डपादि । [11](गृ)हविधिः ॥ अथ गृहप्रवेशविधिः । **पुरो** दक्षिणगे इति । पुरुषो यां दिशमभिमुखीकृत्य प्रविशति, तद्दिङ्मुखस्य पुरुषस्याग्रतः शुक्रो नेष्टः । तथा दक्षिण भागगतश्च नेष्टः । तस्य स्थितिस्तु त्रिधा कल्प्यते । [12]पूर्वस्यां पश्चिमस्यां वा यत्र शुक्रो दृश्यते तत्र [13]स्थितः स भवति । अथवा उदयस्थः पूर्वदिशि, चतुर्थस्थ उत्तरस्यां सप्तमस्थः पश्चिमदिशि, दशमस्थो दक्षिणस्यामिति । अथवा कृत्तिकामघामित्रश्रविष्ठादिषु [14]दिग्भेषु यत्र स्थितस्तस्यां दिशि स भवतीति । तथा च श्रीपतिः - "उदयति दिशि यस्यां याति यत्र [15](भ्रम)द्वा, विचरति च भचक्रे येषु दिग्वारभेषु । त्रिविधमिह सितस्य प्रोच्यते सम्मुखत्वं मुनिभिरुदित एव त्यज्यते तत्र यत्नात् ॥" इति । दक्षिणगतः शुभः शुक्र इति च कैश्चिदुक्तम् । अतः पक्षद्वये विषयभेदो निरूप्यः ।

---

1. M पाठः । T सिंहपार्थोत
2. M आद्यश्च धनुषस्तथा
3. M चापि सचापश्चाथ
4. T_1 मीनान्तं
5. T_1 वृषाद्यश्वाथ
6. T_1 कर्कटान्त्यश्व, M कर्कटान्त्यौ च
7. T_1 कपाट
8. T_1 "इति" पदं नास्ति
9. T संज्ञो
10. T_1 सर्पानिशस्त्र
11. T ग्रह
12. T_1 पूर्वस्यात्
13. T_1 स्थितिः
14. T_1 दिग्भ्येषु
15. T भूमाद्वा

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥

दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण [2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय [3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥

शिशिर [4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यदृतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने [5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः [6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोवारि इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

---

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

कृतज्ञतानिवेदनम्

ग्रन्थस्यास्य सम्पादनकर्मणि समुचितमार्गदर्शनं कृतवद्भ्यः साहित्य-ज्योतिःशास्त्रनिष्णातेभ्यः विद्वत्तल्लजेभ्यः मद्गुरुचरणेभ्यः *डा. एम.ए. भट्टमहोदयेभ्यः* सर्वप्रथमं साञ्जलिभरं हार्दिकीं कृतज्ञतामावेदयामि ।

ग्रन्थस्यास्य मातृकाः परिशीलयितुमवकाशं प्रदत्तवतां तिरुवनन्तपुरस्थ-प्राच्यहस्तलिखितग्रन्थालयाधिकारिणां तथा मद्रपुरीस्थसर्वकारीयप्राच्य-हस्तलिखितग्रन्थालयाधिकारिणां च धन्यवादान् निवेदयामि ।

मातृकातोलने विशिष्य मलयाळलिपिमातृकावाचनकर्मणि उपकृतवद्भ्यः कीर्तिशेषेभ्यः विद्वद्धौरेयेभ्यः *डा. बालसुब्रह्मण्यमहोदयेभ्यः* तथा सुहृदे श्रीमते गीतानाथन्महोदयाय च कार्तज्ञं ज्ञापयामि ।

ग्रन्थस्यास्य प्रकाशनाय प्रेरकाः सन्ति तिरुपतिस्थराष्ट्रियसंस्कृत-विद्यापीठस्य कुलपतिचरास्तथा श्रीवेंकटेश्वरवैदिकविज्ञानसंस्थायाः प्रधाननिदेशकाः सुधीशेखराः श्रीमद्भ्यः *प्रो. एस्.बि. रघुनाथाचार्यवर्याः* तेभ्यश्च स्वीयमाधमर्ण्यं प्रकाशयामि ।

ग्रन्थस्यास्य शुभाशंसनं विलिख्य मामनुगृहीतवद्भ्यः न्यायवेदान्तादिशास्त्रनिष्णातेभ्यः तिरुपतिस्थराष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठस्य कुतिपतिपदमधितिष्ठद्भ्यः श्रीमद्भ्यः *प्रो. डि. प्रह्लादाचार्यवर्येभ्यः* सश्रद्धं कार्तज्ञं निवेदयामि ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

ग्रन्थेऽस्मिन् प्रयुक्तानां सङ्केतानां विवरणम्

ग्रन्थेऽस्मिन् सौकर्यार्थं शोधकर्त्रा केचन सङ्केताः प्रयुक्ता विद्यन्ते। सङ्केतानामेषां विवरणं अधो निर्दिश्यते।

T = O.R.I. Trivandrum No.131. मातृका

T_1 = O.R.I Trivandrum No.144. (A;B) मातृका

M = G.O.M.L. Madras No.3295 मातृका

[ ] = 1. यत्र च यद्यपि व्याख्याने मूले चाधारः नास्ति, तथापि प्रकरणानुरोधेन शोधकर्त्रा एव सोधनं कृतं तत्र शोधितांशः पूर्वनिर्दिष्टकंसे प्रदर्शितः।

2. ग्रन्थेऽविद्यमनांशः क्वचित् छन्दोरक्षणार्थं योजितः पूर्वोद्धृतकंसे प्रदर्शितः।

( )= 1. पकारवकारयोः मिथः परिवर्तनं मातृकासु बहुत्र दृश्यते। तादृशस्थलेषु पूर्वनिर्दिष्टः कंसः रचितः

2. प्रकरणानुरोधेन वर्णे एव किञ्चिदपेक्षितपरिवर्तनं च यत्र कृतं तत्रापि शोधितांशः पूर्वसूचितकंसे योजितः।

द्र.व्या. =यत्र मूले व्याख्यानानुसारेण शोधितं तत्र सङ्केतोऽयं प्रयुक्तः।

द्र.मू. = व्याख्याने मूलानुरोधेन शोधितस्थलेषु अयं सङ्केतः प्रयुक्तः।

ग्रन्थस्यास्य सम्पादनापसरे अपेक्षितस्थलेषु यथामति परिवर्तनं संसूचनं वा कृतम्। कुत्रचित् प्रमादवशात् अनभिज्ञेन मया दोषः कृतः स्यात्। शोधितांशाः संख्याङ्किताः, मातृकायां विद्यमानांशाः यथावत् Foot Notes मध्ये प्रदर्शिताः। पूर्वनिर्दिष्टसङ्केतानां नियमाः शोधप्रबन्धस्य आदित अन्तपर्यन्तं परिपालिताः। यदि क्वचित् स्खलनं स्यात् गुणैकपक्षपातिभिः सहृदयैः जनोऽयं क्षन्तव्यः।

अयने विषुवत्यन्यास्वर्कसङ्क्रान्तिषु क्रमात् ।
त्रिदिनैकदिनत्रिंशन्ना[1]ड्यस्त्याज्याः स्वपार्श्वयोः ॥ 29 ॥

दक्षिणायनसायाह्नकृष्ण[2] पक्षा विनिन्दिताः ।
मृगादिराशिद्वय[3]भानुभोगात् षडर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितस्तु षष्ठः ॥ 30 ॥

शिशिर[4] पू(र्व)मृतुत्रयमुत्तरं
ह्ययनमाहुरहश्च तदामरम् ।
भवति दक्षिणायनमन्यऋतुत्रयं
निगदिता रजनी मरुतां सा ॥ 31 ॥

अथ वारतिथिनक्षत्रदोषाः ॥

विशाखाशतभिषग्रौद्रविश्वा भौमदिने[5] युताः ।
रिक्तया यदि योगाः[6]स्युर्मृत्युदाः कर्मकर्तृणाम् ॥ 32 ॥
[A]बुधद्वितीया कुजपञ्चमी च षष्ठी गुरोरष्टमिशुक्रवारे ।
एकादशीचन्द्रशनिर्नवम्यां द्वादश्यथार्केण च दग्धयोगाः ॥ 33 ॥

क्षेमसस्यवृद्धिकरः । प्रकृतिस्थश्चाप्येवं विकृतिगति[7]र्भ(य)कृदुष्णांशुः । इति । तथा च वृद्धगर्गः "अयने सुप्रभः स्निग्धः सेवते यदि भास्करः । सुवृष्टिं च [सुभिक्षं च] योगक्षेमं च निर्दिशेत् । अनिवृत्ते समे वापि निवृत्ते शस्यते रविः । हीने भयावहो लोके दुर्भिक्षमरकप्रदः ।" इति अतो मुहूर्तादौ केवलार्केणायनादि वेद्यम् । विशाखेत्यादिभिर्दग्धयोगा उच्यन्ते । बुधद्वितीयेति । अयं श्लोकः बार्हस्पत्ये पठितः। अतोऽस्य योजनैवास्माभिर्निरूप्या । बुधे द्वितीया । गुरोवारि इति शेषः । अष्टमिशुक्रवारे इत्येकं पदम् । विभक्तिस्तु प्रथमा सप्तमी वा एकादशीचन्द्रशनि-

---

1. M नाड्यास्त्याज्याः
2. M पाठः । T पक्षापि निन्दिताः
3. M पाठः । T राशी for भानु
4. T पूर्पमृतु
5. T_1 युता
6. T_1 मृत्युदं
7. T र्भवकृदु

A. "बुधस्तृतीया" इति मुहूर्तचिन्तामणौ विशेषः ।

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अथाधिमासविचारः ॥

द्विपर्वयुक्सौरमासः संसर्प इति कीर्तितः ।
एकेनापि विहीनस्तु पर्वणांहस्पतिः स्मृतः ॥ 131 ॥

रविमध्यमसङ्क्रान्त्योर्मध्ये मध्यसमागमौ ।
चन्द्रार्कयोर्यदि स्यातां तदा स्यादधि[1]मासकः ॥ 132 ॥

सत्यात्मा वेदशायीति हीनात्त्रिघ्नाद्दिनाद्धृते ।
[2]यथाधीरै र्भवन्त्येते स्तम्भकाब्दे च नाडिकाः ॥ 133 ॥

इति ज्योतिर्विदः केचिदाहुरन्येऽन्यथाब्रुवन् । ½ ।

संसर्पांहस्पमीत्याह - [3]**द्विपर्वयुगिति** । यस्मिन् स्फुटसौर[4]मासे स्फुटामावास्यान्तद्वयं भवति स मासः संसर्प इति । क्रीड्यन्तराले चन्द्रार्कयोः मध्यसमागमौ भवतः द्विवारं मध्ययोगः इत्यर्थः । तदा अधिमासः स्यात् । तस्मिन् मासे अधिमासो जायते इत्यर्थः । अथ अहर्गणेनाधिमासानयनमाह - **सत्यात्मेति** । कलिदिवसगणात् सत्यात्मावेदशायीति विशोध्य शिष्टं त्रिभिर्निहत्य यथाधीर इत्यनेन विभजेत् ।तत्र लब्धा अतीताधिमासाः भवन्ति । शेषात् [5]त्रिंशद्गुणितात् पूर्वहारेण दिनादयश्च भवन्ति । खण्डशेषे यावन्तोऽब्दाः स्युस्ते[6]भ्यस्तम्भक इत्यनेन विभज्य लब्धा नाडिकाश्च वर्तमानाधिमासावयवे क्षे[7](प्याः)स्युः । एवमानीतोऽधिमासो यस्मिन् मासे पूर्णो भवति स मासोऽधिमासः इत्यर्थः । अयं विधिः शकाब्दहीनस्ततो नौसिद्धाते[?] कालात् किञ्चिदूर्ध्वकालेधिमासपूर्ती वेद्येति सम्प्रदायविद्भिरुक्तम् । गणितयुक्त्या च तथैव भवति । एवं वा क्रियतां - "गाथादानं शताङ्कं त्यजतु दिनगणात्मके तु तुल्याविनाडी, [8]भूयः शेषे पृथक्स्थे नटयवफलिनी भक्तमेकं विशोध्य । अन्यस्माद्द्रोहतं तत्पथिधरविहृतं मासि यस्मिन्निरग्रं,तस्मिन् मध्यार्कसिद्धेऽखिलशुभकृतिहा जायते सोऽधिमासः ॥" इति ।

---

1. M पाठः । T मासतः
2. T_1 यथासीरैः द्र.व्या.
3. T_1 द्विपर्ययुगिति
4. सौरमासेषु
5. T_1 त्रिंशद्गुणिताः
6. T_1 तेभ्यस्तम्सक
7. T क्षेवाः
8. T_1 भूयो

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां ''बृहत्संहिता'' ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

''अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।''

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

''चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः'' ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः"॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहश्रृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे। एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः। वराहमिहिराचार्याणां ''बृहत्संहिता'' ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः। वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

''अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।''

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

''चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः''॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

अगस्त्यादिसप्तर्षीणां उदयविचारः, ग्रहाणां युद्धसमागमादिविषयः, संवत्सरफलं ग्रहशृङ्गाटकं, पर्जन्यगर्भलक्षणं, गर्भधारण-वर्षण-सद्योवर्षणं, कुसुमफललक्षणं इत्याद्यनेकविचाराः विमृश्यन्ते स्कन्धेऽस्मिन्। तथा च दिग्दाहः, भूकम्पः, केतूदयः, उल्कापातः प्रतिसूर्योदयः इत्यादिशकुनानां फलमपि उच्यते।

संहितोक्तवास्तुप्रकरणं, दकार्गलं चातीव महत्त्वमावहति। प्रासादलक्षणं, वृक्षायुर्वेदः, देवप्रतिमाविचारः इत्यादयोऽपि सुष्ठु उपवर्णिता दृश्यन्तेऽस्मिन् संहितास्कन्धे । एतदतिरिच्य वायसविरुत-शिवारुत-गवेङ्गित-अश्वेङ्गित-मृगचेष्टितादीनां फलमपि विचार्यते। ज्यौतिषे संहिताभागः प्रधानं स्थानमावहति।

गर्गः, पराशरः, असितः, देवलः, कश्यपः, भृगुः वसिष्ठः, बृहस्पतिः, भद्रबाहुः, वराहमिहिरः इत्यादयः प्रसिद्धाः संहिताग्रन्थप्रणेतारः । वराहमिहिराचार्याणां "बृहत्संहिता" ग्रन्थः प्रचलितः प्रसिद्धश्च विराजते।

मुहूर्तः

मुहूर्तशब्दोऽयं कालविशेषवाचकः । वेदकाले एव मुहूर्तः कालपरिमाणपर्यायान्तरेण व्यवहृतः संदृश्यते। अह्नः पञ्चदशो भागः मुहूर्तशब्देन व्यपदिश्यते। तथा रात्रेश्च। एवमाहत्य एकस्मिन् दिने त्रिंशत् मुहूर्ताः भवन्ति। अत्र प्रमाणीभूतानि वाक्यानि उपनिषद्ब्राह्मणादिषु गोचरीक्रियन्ते। यथा -

"अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशास्तानुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव ते अह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः।"

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-6)

शुक्लकृष्णपक्षभेदेन दिवारात्रिभेदेन च मुहूर्तानां पृथक् नामान्तराणि ब्राह्मणादिषूपलभ्यन्ते। यथा -

"चित्र केतुः प्रभानाभात्संभात्। ज्योतिष्मा; स्तेजस्वानातप; स्तपन्निभितपात्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः" ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे 3-10-1)

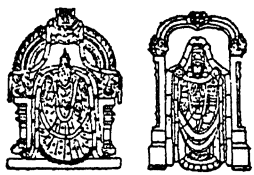
MUHURTHA RATHNAM

Edited by

Dr. A. Sripada Bhat

First Edition - 1999

Copies - 1000

The book is published with the financial assistance ***Tirumala Tirupati Devasthanams*** *under their schen* ***"Aid to publish Religious books"***

Price - 175

For Copies :
Mrs. Vinathi Sripada Bhat
Type III Quarters
R.S.Vidyapeetha
Tirupati - 517 507.
✆ : 29074

Printed at
ANNAPURNA GRAPHICS
53 (upstairs) R.S. Gardens
Tirupati ✆ : 30184

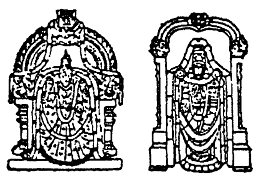
MUHURTHA RATHNAM

Edited by

Dr. A. Sripada Bhat

First Edition - 1999

Copies - 1000

The book is published with the financial assistance
Tirumala Tirupati Devasthanams *under their schen*
"Aid to publish Religious books"

Price - 175

For Copies :
Mrs. Vinathi Sripada Bhat
Type III Quarters
R.S.Vidyapeetha
Tirupati - 517 507.
✆ : 29074

Printed at
ANNAPURNA GRAPHICS
53 (upstairs) R.S. Gardens
Tirupati ✆ : 30184

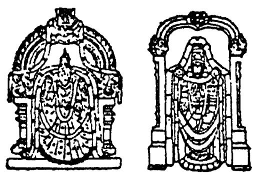
MUHURTHA RATHNAM

Edited by

Dr. A. Sripada Bhat

First Edition - 1999

Copies - 1000

The book is published with the financial assistance ***Tirumala Tirupati Devasthanams*** *under their schen* ***"Aid to publish Religious books"***

Price - 175

For Copies :
Mrs. Vinathi Sripada Bhat
Type III Quarters
R.S.Vidyapeetha
Tirupati - 517 507.
✆ : 29074

Printed at
ANNAPURNA GRAPHICS
53 (upstairs) R.S. Gardens
Tirupati ✆ : 30184

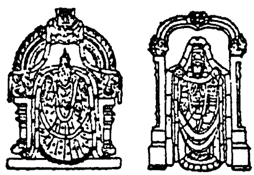
MUHURTHA RATHNAM

Edited by

Dr. A. Sripada Bhat

First Edition - 1999

Copies - 1000

The book is published with the financial assistance
Tirumala Tirupati Devasthanams *under their schen*
"Aid to publish Religious books"

Price - 175

For Copies :
Mrs. Vinathi Sripada Bhat
Type III Quarters
R.S.Vidyapeetha
Tirupati - 517 507.
✆ : 29074

Printed at
ANNAPURNA GRAPHICS
53 (upstairs) R.S. Gardens
Tirupati ✆ : 30184